

Moartea comunistă în România

Grancea, Mihaela

Veröffentlichungsversion / Published Version

Zeitschriftenartikel / journal article

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Grancea, M. (2008). Moartea comunistă în România. *Studia Politica: Romanian Political Science Review*, 8(2), 267-293. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-55941-0>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer CC BY-NC-ND Lizenz (Namensnennung-Nicht-kommerziell-Keine Bearbeitung) zur Verfügung gestellt. Nähere Auskünfte zu den CC-Lizenzen finden Sie hier: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/1.0/deed.de>

Terms of use:

This document is made available under a CC BY-NC-ND Licence (Attribution-Non Commercial-NoDerivatives). For more information see: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/1.0>

Moartea comunistă în România*

MIHAELA GRANCEA

Stalinismul și ideologizarea morții

Finalitatea ideologiei sistemului comunist viza asumarea de către populație a proiectului comunist și crearea unei noi identități comunitare¹. Strategiile presupuse de o astfel de opțiune impuneau redefinirea mărcilor identității sociale și restructurarea stocului de resurse identitare. Împlinirea acestei finalități presupunea realizarea naționalizării, industrializării și cooperativizării, politici de control și de omogenizare a societății, ideologizarea limbii, educației și culturii (alfabetizarea și accesul la cultură erau subordonate dorinței de a impune percepțiile și raportările sociale – individuale și colective – specifice modului de viață comunist). Asigurarea „sănătății ideologice” a societății „moderne” românești se realiza printr-o practică societală relativ eficientă. Aceasta presupunea instituirea câmpurilor cu dublă instanță (alternarea momentelor de „strângere a șurubului” cu cele de „dezgheț”), monitorizarea și dirijarea aspirațiilor (Puterea urmărea diminuarea acestora, viața cotidiană în comunism fiind „ordonată” de tabuurile „alimentației „științifice” și de principiul „strictului necesar”), monopolizarea timpului liber și gestionarea lui în beneficiul sistemului (prin mecanisme complexe și insidioase, timpul personal era confiscat, actorul social fiind supus suprasolicitării). Această identitate (construită/imaginată) socialist-internaționalistă, apoi și naționalist-comunistă se manifesta represiv față de cei care nu acceptau și nu practicau norma. Anumite forme laice moderne de „gestionare a cadavrului” și comemorare, chiar și manifestările minimale ale „artei funerare” tradiționale apusene, au fost conservate în monumentul funerar din comunism. În Occident, ca urmare a influențelor arhitecturii postmoderne, mai ales după cel de-al Doilea Război Mondial, s-a renunțat la spectaculozitatea funeraliilor și la monumentalitatea edificiului dedicat defunctului/defunctei; și totuși, formele arhitecturii și plasticii funerare europene, influențate până în perioada postbelică de identitarismul naționalist, nu au fost exersate de teama de a nu se realiza impresia că „decadențele capitalismului” (alteritatea indenzirabilă, deci!) ar contamina și afecta reprezentarea principiului egalității în fața morții și, respectiv, caracterul secular al acesteia. Dacă discursul religios tradițional despre moarte și murire a introdus o anumită percepție față de timp/temporalitate, spațiu/spațialitate, cimitir ca loc al comemorării și spațiu social, opunând pământul și cerul, timpul uman și eternitatea, trupul și sufletul, discursul ateist a impus o anumită linearitate a reprezentărilor despre moarte. Pentru marxiști, moartea avea o semnificație determinată de „cosmologia” universului social, presupunând

* Studiul este o dezvoltare a articolului meu „Aspecte ale analizei monumentelor funerare din perioada comunistă” apărut în Andi MIHALACHE, Adrian CIOFLÂNCĂ (coord.), *In media res. Studii de istorie culturală*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2007, pp. 273-281.

¹ Adrian NECULAU, „Cum s-a construit o nouă identitate socială – o introducere”, în IDEM (coord.), *Viața cotidiană în comunism*, Polirom, Iași, 2004, p. 19.

victoria spațiului social asupra individului, coparticiparea fiecăruia la construirea proiectului „vârstei de aur” al comunismului global, minimalizarea morții individuale și „ordinare” (obișnuite, comune). Fiecare existență personală era imaginată ca o contribuție la avansul umanității, se presupunea că ea asigura un soi de satisfacere a nevoii de perpetuare a amintirii până și a celei mai anonime și anodine dintre individualități. Realizarea socială a individului era echivalentul laic al mântuirii/salvării promise de religii. O astfel de escatologie completă, se credea că la modul fericit, sistemul continuității prin reproducerea biologică, reproducere realizată în cadrul idilic al familiei nucleare socialiste. Spaima de moarte văzută ca descompunere fizică, ca disoluție definitivă¹, era compensată de credința în immortalitatea speciei umane „în natură și în istorie”², în perpetuarea (în memoria colectivă) imaginii indivizilor care au aplicat (exemplar) norma socială comunistă și au fost implicați în realizarea proiectului comunist, uneori cu sacrificii personale sau chiar cu prețul vieții. În plus, moartea ca fenomen natural, obiectiv, era considerată o necesitate, deoarece numai ea făcea posibilă reînnoirea societății, apariția unor indivizi cu noi potențe socio-creative; asumarea acestei reprezentări era revendicată de procesul maturizării individuale și colective, de realizarea viziunii comuniste despre lume, istorie și societate. „Moartea comunistă” ca variantă a „morții democratice” era un produs de discurs, un segment de ideologie, o aplicație a concepțiilor fraternaliste și egalitariste, mijloc/prilej de a cultiva solidarități specifice proiectului comunist internaționalist și/sau naționalist-comunist (vechile axiologii care exaltau eroismul și onoarea au fost reconjurate în funcție de noile intenții de legitimare a unui proiect politic sau a unei personalități reprezentative pentru ideologia egalitaristă). Orice demers comemorativ se desfășura (emblematic) sub patronajul ideologico-discursiv al „eticii de stat” determinând refugiarea individului (cel mult!) în ritualism, mima-re a asumării care, în fapt, era doar conformism și alienare.

„Moartea comunistă” ca moarte eroică. Funeralii și propagandă

Dacă în mediul rural, precum și în majoritatea cazurilor de înhumare a „anominilor” din orașe, a indivizilor neimplicați în structurile de conducere și de coordonare a societății aflate în proces de comunizare și sovietizare, se conserva caracterul tradițional al „riturilor de trecere”, comuniștii, datorită statutului lor socio-politic și opțiunii ateiste, erau supuși ritualisticii politice specifice axiologiei comuniste. Cei mai mulți dintre liderii de marcă ai Partidului, în epoca stalinistă, erau incinerati³; în schimb, activiștii de partid din eșalonul al doilea și animatorii

¹ Interesant este și faptul că în comunism nu existau, cel puțin în iconografia oficială, reprezentări ale morții spectrale, personificări ale acesteia. Ea era doar un fenomen specific viului, organicului, ceva invizibil. Pe de altă parte, se considera că scientismul va asigura în viitor și conservarea trupului, poate chiar elixirul tinereții. Mumificarea lui Lenin, din această perspectivă, e o manifestare a exultării tehnice; la fel, și proiectele criogenice.

² Guy DURAND, „L'expérience de la mort”, în Guy COUTURIER (dir.), *Essais sur la mort*, Éditions Fides, Montréal, 1985, pp. 359-377.

³ O parte din nomenclatura comunistă, mai ales aceea care a dominat politic perioada stalinistă, perioada „cosmologică” a sistemului, va prefera această formă de gestionare finală a cadavrului și

nomenclaturii locale erau înhumați. Evident, nu lipseau de la înmormântările acestora din urmă, accesoriile ideologice (deseori simbolice!), ale sistemului: camionul drapat în negru, camion care purta spre cimitir sicriul, afetul de tun destinat sicriilor ofițerilor superiori din Armată, Miliție și Securitate, perna pe care se expuneau medaliile sau ordinele defunctului, garda de onoare, participarea „tovarășilor de luptă” și/sau a reprezentanților instituției unde funcționase decedatul, multe coroane oficiale depuse de reprezentanții instituțiilor, însemnele emblematice ale partidului și statului, ale internaționalismului proletar etc¹. Atipice pentru scenariul funerar dedicat demnitarilor comuniști au fost funeraliile lui Petru Groza².

În epoca ceaușistă. Practicarea incinerării trupului defunct era legată, în acest caz, nu de relaxarea ritualismului tradiționalist și de afirmarea unor practici funerare sincretice, ci de conservarea unui model axiologic specific spațiului „cultural” al nomenclaturii. Astfel, Edmea Pauker, ateistă decedată în 1977, a fost incinerată, iar cenușa ei a fost vărsată în Argeș (femeia a impus, prin testament, scenariul funerar pentru care a optat, deoarece spera ca apele râului să-i poarte rămășițele spre Dunăre, de acolo în Marea Neagră și Atlantic; de fapt, destinația finală a pulberii putea fi, cel puțin așa aspirase defuncta, Parisul udat de apele Senei!). Sugestive, din punctul de vedere al demonstrației mele, au fost funeraliile lui Bellu Zilber, militant comunist decedat în martie 1978. După ceremonia incinerării desfășurate la Crematoriul „Cenușa”, urna funerară acestuia a fost dusă în Cismigiu, loc unde cenușa lui Bellu Zilber a fost „risipită sub un boschet aflat în apropierea bustului lui Gh. Panu”, printre magnoliile admirate ades de acest „supraviețuitor” politic – ambele episoade sunt descrise de G. BRĂTESCU în *Ce-a fost să fie. Notății autobiografice*, Editura Humanitas, București, 2003, pp. 354 -355.

¹ Una dintre puținele ceremonii funerare comuniste „clasice” din ultimul deceniu ceaușist a fost incinerarea unei vechi ilegaliste – Florica Șelmaru; fosta militantă ilegalistă, deținuse între 1955-1958, poziția de redactor șef-adjunct la *România Liberă*, apoi cea de redactor la revista *Lumea*. Funeraliile au implicat o ceremonie scurtă și necostisitoare care a durat doar un sfert de oră, timp în care a fost ars cadavrul. Cum era și firesc, episodul s-a consumat pe fondul muzicii imnului cult *Internaționala*. Evenimentul funerar a presupus și un element nou: pentru deplasarea cortegiului funerar la Crematoriu a fost folosit un autobuz; astfel, în acest vehicul s-au trezit alăturați, ca într-o paradoxală „corabie a nebunilor”, membrii delegației de la cotidianul mai înainte menționat, reprezentanții cenzurii din perioada stalinistă, principalii artizani ai debuturilor noii ideologii – G. Macovescu, Valter Roman, Ștefan Voicu, Cristina Luca (șeful de cadre din Ministerul de Externe pe vremea Anei Pauker), Nicolae Moraru care a și organizat, de altfel, „gărzile” recrutând-i, în primul rând, pe cei care au făcut parte, ca și răposata, din „nobila stirpe a ilegalistilor”. Au cuvântat la căpătâiul morții, evident înainte de incinerare, „gloziile” elitei culturale și câțiva lideri politici comuniști din deceniile 5 și 6 (Dan Deșliu, Ștefan Voitec, Valter Roman). „Ceremonia propriu-zisă a durat un sfert de oră. Cioclii pun banda cu *Internaționala*”; în rest, după cum narează memorialistul, funeraliile au fost doar un prilej de socializare și de aduceri aminte din epoca „ilegalismului” și a luptei de clasă – v. Boris BUZILĂ, *În absența stăpânilor. Treizeci de ani de jurnal secret România Liberă*, Compania, București, 1999, pp. 122-124.

² În mormântarea lui Petru Groza, a demonstrat că hibridizarea riturilor era posibilă, era un efect al asumării publice a dublului discurs. Evenimentul funerar a fost un episod unic pentru ceea ce au însemnat funeraliile liderilor comuniști (deși nu a fost „membru de partid”, între 1945-1952, Petru Groza a fost președinte al Consiliului de Miniștri, iar din 1952 a deținut o funcție cu mai puțină influență politică, aceea de președinte al Prezidiului Marii Adunări Naționale). De altfel, presa centrală, îndeosebi *Scânteia* și *România Liberă*, a reprodus o imagine de la înmormântarea liderului „reperist” care îl înfățișa pe Patriarhul Justinian al României înconjurat de ierarhi ai BOR cădelnițând, în odăjdii și cu mitra arhierască pe cap, la catafalcul lui Groza, în holul fostului Palat Regal. În curtea Palatului, Patriarhul, în fața convoiului funerar, a rostit câteva ectenii. Se spune că, cu acest prilej, Gheorghe Gheorghiu-Dej și-a făcut cruce! Cortegiul funerar a trecut pe Calea Victoriei, destinația finală fiind Cimitirul Militar Ghencea. Pe tot parcursul traseului urmat de cortegiul funerar, mulțimi de bucureșteni, dar și de provinciali, au asistat la această secvență de scenariu funerar. Printre ei se aflau și elevi, studenții. Un fost coleg, conf. univ. dr. Mihai Sofronie, aflat

Printre excepții s-au numărat, mai târziu, și înhumările părinților lui Nicolae Ceaușescu¹, o dovadă a funcționalității dublului discurs, chiar și în epoca „socialismului multilateral dezvoltat“.

Dependența individului de colectivitatea sublimată (devenită parte organică a sistemului) se realiza ca efect al „credinței“ în atotputernicia/potența sistemului, în certitudinea că el va realiza siguranța socială, eliberându-l de complexul colapsului existențial². Colectivismul, temă centrală a ideologiei comuniste, susținea

atunci în mulțime, în dreptul Operei Române, afirmă că Gheorghe-Gheorghiu Dej „plângea ca un copil“. Filosoful Vasile Băncilă reflectă altfel evenimentul: „La 7 ianuarie a murit Petru Groza [...] Marea senzație și marea bucurie a fost că i s-au făcut funeralii religioase. E mare lucru să auzi la Radioul reperist întreaga slujbă a înmormântării făcută magistral de Patriarh, mulți preoți, corul Patriarhiei, așa cum am auzit-o în ziua de 10 ianuarie. Am auzit că Dej s-a închinat [...] S-au respectat chiar și dătinile; s-au aruncat bănuți pe stradă, s-au făcut opriri și de fiecare dată a cântat câte un cor de teologi, o colivă cât roata carului a fost purtată de doi milițieni, la cimitir s-au împărțit haine, ghețe în mare cantitate. În duminică următoare, un preot mi-a spus în timp ce mă miruia: «Înmormântarea lui Petru Groza a ridicat acțiunile noastre» [pogrebania lui Petru Groza a fost singura ceremonie religioasă difuzată la radio în perioada comunistă, *n.n.*]. Asta mi-a amintit de Bizanț: lupta între împărat și patriarh. La noi, în ziua de 10.I.1958, miniștrii reperști au fost dedesubt și au trebuit să meargă după Patriarh și preoți. În timp ce Patriarhul pășea transcendental, ca un voievod ceresc, miniștrii reperști mergeau ca niște papugii“. (Vasile Băncilă *apud* Dan CIACHIR, „Înmormântarea lui Petru Groza“, <http://www.ziua.net/display.html> (ultima accesare 18-03-2008).)

¹ „Era într-o vară, la începutul anilor '80, eram copil și am mers la Scornicești mai mulți să vedem evenimentul. A fost lume foarte multă, am putut intra abia în curtea bisericii. Am văzut muntele de coroane care-i fuseseră aduse moartei [Alexandrina Ceaușescu, *n.n.*]. Veniseră mulți membri din Comitetul Central al partidului pe care nu-i mai văzusem în realitate. A fost Manea Mănescu, Niculescu-Mizil, ministrul de stat! Erau toate rudele moartei, familia Ceaușescu, îi țin minte pe Valentin Ceaușescu, Zoe Ceaușescu, pe cumnatul lui Nicolae Ceaușescu, Lică Bărbulescu. Venise multă miliție, personalul Securității atât pentru a veghea la siguranța personalităților, a cuplului prezidențial, dar și ca să aducă omagii decedatei. Erau și oameni obișnuiți care veniseră din curiozitate. Și eu am fost curios și am mers până la casa lui Ceaușescu de unde au luat-o pe mama lui moartă. Nu am putut intra bine și am văzut din drum cum o scoate în sicriu un batalion, o unitate militară, cred! Erau costumați specific gărzilor de onoare. Sicriul a fost dus pe mâini, de militari, până la biserică. S-a mers pe picioare 2 km până unde era biserica! Tot drumul până acolo a cântat o fanfară, cântece solemne, de înmormântare, nu mai văzusem așa ceva. A fost și o slujbă religioasă normală, ortodoxă. Erau mulți preoți veniți să țină slujba, dar nu i-am văzut bine, i-am auzit cântând și mi s-a mai spus de ceilalți. Mama lui Ceaușescu a fost înmormântată în cimitirul din curtea bisericii de acolo. Nu țin minte să se fi plâns, era mult fast și o atmosferă solemnă. Mă gândesc acum că putea să fie pusă într-un cavou, dar n-a avut așa ceva. Fastul se îndrepta spre Nicolae Ceaușescu și spre ceilalți. Nu am auzit nici discursuri ale oficialităților, oricum eram mai departe. Am reușit în final să mă apropiez și am văzut că moarta a fost pusă într-o groapă în pământ, nu i se pusese decât o cruce de lemn și muntele de coroane. În acea zi însă, țin minte că Scorniceștiul a fost declarat în doliu și s-a ținut doliu de către toată populația satului. Toată lumea a stat la pomană, erau mulți și au mai și așteptat, s-au înghesuit dar nu au apărut probleme pentru că intervenea Securitatea“ – Ion Popescu (22. XII. 2007); interviu luat de Eliza Avrămoiu fochistului Ion Popescu de la Grupul Școlar „Constantin Brâncoveanu“ din Horezu, jud. Vâlcea (n. în 1956, sat Spătaru, comuna Cungrea, județul Vâlcea, naționalitatea română, confesiune ortodoxă, studii: școala primară și școală profesională) în data de 22. XII. 2007.

² Liviu ANTONESCU, „Prelucrarea trecutului comunist. O răfuială analitică cu moștenirile de mentalitate“, în Adrian NECULAU (coord.), *Viața cotidiană în comunism*, cit., p. 350. V. și maniera explicită în care István Rév prezintă aceste comportamente în *Retroactive Justice: Prehistory of Post-Communism*, Cultural Memory in the Present series, Stanford University Press, Stanford, 2005. În introducere și în cele șapte capitole – „Parallel Autopsies“, „The Necronym“, „A Pantheon“, „Holy Days“, „A Rule of Law“, „Underground“, „Transition“ – autorul oferă o interpretare originală, inedită chiar, a comunismului și a postcomunismului din Europa de Est (se insistă pe istoria

că individualul este organic și ierarhic subordonat socialului întrupat de stat, iar destinul individual se topește, programatic și practic, în grandoarea proiectului global al societății comuniste, proiecție mai semnificativă (ca perspectivă) decât stringența cotidiană. Într-o astfel de societate autarhică, individul se realiza și era valorizat/„validat” în funcție sistemul de norme cu finalitate comunitară, sistem constituit în cadru referențial¹. Integrarea în comunitate și sentimentul siguranței se plăteau (însă!) prin moartea propriei individualități, personalitatea fiind consumată și substituită de grupul din care individul face parte. După război și venirea lor la putere, comuniștii au constatat că nu li se recunoaște legitimitatea și că nu se pot revendica (de altfel, nici nu era recomandată promovarea valorilor tradiționale având în vedere că, cel puțin liderii perioadei staliniste, își expuneau cu ostentație ateismul și internaționalismul, negau valorile tradiționale; o altă atitudine ar fi fisurat impresia de coerență pe care o oferea axiologia comunistă) din tradiții și identități specifice, că ruptura cu vechea identitate, ruptură pe care o decretaseră fără ezitare, în numele schimbării și aplicării unui nou proiect social, generează exigențe politico-ideologice față de motivațiile noului demers social. Era necesară astfel, construirea unui nou mod de organizare și interacțiune, trebuiau identificate sau/și inventate noi sisteme de referință, actorii sociali trebuiau convinși de viabilitatea noului proiect de societate; efectul imediat al propagandei comuniste ar fi fost practicarea socială a noilor repere. Pentru constituirea sistemului de identități și solidarități specifice au fost identificate sau imaginate, așa cum am mai afirmat, noi sisteme de referință, apelul la mitologie fiind vital. De altfel, chiar ideologia comunistă, în mare parte, este doar mitologie transfigurată, ponderea imaginarului fiind dozată de natura și de finalitățile programului de transformare socială care presupunea reclădirea societății și reinventarea omului. Miturile fundamentale erau restructurate și redefinite din perspectivă seculară. Doctrina marxistă, în aparență infailibilă, oferea o nouă escatologie, promitea „o vârstă de aur” în concretizarea căreia comuniștii jucau rolurile eroilor sacrificiali (v. profilul „luptătorului ilegalist”)², mesianici și eponimi.

Mutațiile din zona politică se repercutau imediat asupra trecutului, remodelându-l în funcție de confruntările dintre liderii momentului. Evoluția sistemului, cu mici nuanțe locale, a însemnat – o fază a tranziției (1945-1947), una a sovietizării masive sau a „stalinismului integral”³(1948-1953), alta a „dezghețului” poststalinist (1953-1968) – și va determina ritmul scrierii și rescrierii eposului comunist, natura temelor identitare⁴. Recursul la memorie era legitimat de motivațiile militanților,

Ungariei!), în special, din perspectiva imaginarului social. În ciuda eterogenității create, pe de o parte, de multitudinea de subiecte, epoci istorice și personaje, iar pe de altă parte, de abordarea transdisciplinară (autorul utilizează teorii, metodologii și concepte din domeniile antropologiei istorice și politice, sociologiei, psihologiei istorice și sociale, microistoriei), cartea lui István Rév reușește să alăture într-un construct sistemic, sfere de investigație aparent incompatibile – imaginarul social și istoria evenimentială.

¹ „...nu doar stabil, ci și prestabilit” – Daniel BARBU, *Republica absentă. Politică și societate în România postcomunistă*, Editura Nemira, București, 1999, pp. 61-65.

² Despre ilegaliști, definiții ale ilegalității și ilegalistului, despre condiționarea care determină tipologia ilegalistului (viața grea, setea/foamea de învățătură, inițierea în partid, revoluționarul de profesie, moartea eroică), v. Sorin ȘERBAN, „Ilegaliștii”, în Lucian BOIA (coord.), *Miturile comunismului românesc*, Editura Nemira, București, 1998, pp. 133-147.

³ Expresia îi aparține lui Eugen Negrici.

⁴ Mitologia comunistă s-a afirmat, în discursul public, ca un sistem schizoid și schizoidal care făcea apologia drepturilor și libertăților cetățenești, fiind însă, în esență, o ideologie totalitară

motivații manifestate față de reconsiderarea/resemnificarea și chiar simbolizarea unor evenimente și personaje din trecutul recent (îndeosebi „ilegalist”), din perspectivă concretizării unor proiecte prezente și viitoare¹. De aceea, ideologii apelează la „purificarea” și abstractizarea biografiei unor lideri politici pentru ca aceștia să devină reperele noului model global. Prin apelul la afectele mulțimii, prin manipularea acestora, activiștii care au luptat pentru schimbarea sistemului înainte de instaurarea regimului comunist sau în timpul „construirii comunismului”, au fost eroizați în calitate de victime ale celor care opun rezistență la Schimbare, fiind valorizați ca martiri sau eroi². Se aplica elogiul necondiționat care la

care permitea interpretări și aplicații abuzive ale conceptului de libertate ca „necesitate înțeleasă”. Deși doctrina clasicilor marxism-leninismului a eliminat factorul național din proiectul comunist, căci viitoarea republică universală (proiect de sursă raționalist-iluministă) era una a poporului unic, îndeosebi după consumarea epocii staliniste, istoria națională începe să fie percepută, în mai toate statele socialiste, drept bun patrimonial și rezervă de teme identitar-legitimatoare. În mod surprinzător, debutul noilor formule identitariste începe în Uniunea Sovietică la începutul anilor '30 când Stalin a dorit să recupereze valorile naționale rusești (istorice și culturale, pe: Aleksandr Nevski, Ivan cel Groaznic și Lomonosov, mai ales!) pentru a demonstra preeminența rusă în raport cu realizările altor popoare (un „imperialism cultural” care trebuia să-l justifice pe cel politic!). Discursul naționalist devine, mai ales în România, cea mai eficientă compensare a dificultăților economice prin care trecea țara în ultimele două decenii de „construcție a societății socialiste multilaterale dezvoltate”. Protocronismul istoric și cultural trebuia să sublimeze egoul național!

¹ „Cu prilejul unor agape la Biroul Politic, Gheorghe Gheorghiu-Dej reitiera, obsesiv, povestea ascensiunii sale și, implicit, cea a bătăliei pentru putere cu Ana Pauker, Vasile Luca, Lucrețiu Pătrașcanu” (V., Dumitru POPESCU, *Am fost și cioplitor de himere*, Editura Expres, București, 1993, p. 93) investindu-i, pe aceștia, cu statutul de „dușmani ai Partidului”. Acesta era un spectacol propagandistic, dar și o remodelare a realității propriu-zise, fenomen care reinterpreta evenimentele luptei intestinale din perspectiva mitologiei revoluției proletare permanente. Un astfel de „iacobinism stalinist” propunea realizarea unității și remobilizarea forțelor revoluționare!

² Chiar și un accident de avion revendica și evoca „moartea eroică”. Un caz îl reprezintă transformarea morții accidentale a lui Grigore Preoteasa în capital politic și mitologic. În ajunul sărbătoririi a 40 de ani de la „Marea Revoluție Socialistă din Octombrie”, avionul cu care se deplasa delegația română la celebrarea evenimentului fondator s-a prăbușit pe Aeroportul „Vnukovo” din Moscova. Au decedat doar membrii echipajului și Grigore Preoteasa, secretar al CC al PMR (din respectiva delegație mai făceau parte: Chivu Stoica, Nicolae Ceaușescu, Alexandru Moghioroș, Leonte Răutu și Ștefan Voitec). Despre acest episod a scris fostul translator al delegației, Mihai Novicov, în *Moartea lui Grigore Preoteasa. Catastrofa de pe Aeroportul Vnukovo*, Editura Ion Cristoiu, București, 1998. Rămășițele arse ale lui Grigore Preoteasa au fost depuse, pentru o zi, în sicriu sigilat, la Casa Sindicatelor din Moscova, fiind flancat de gărzii de onoare alcătuite din lideri comuniști din lumea întreagă. Însoțit de o delegație sovietică în frunte cu Brejnev, sicriul a fost transportat la București. Mortului i s-au făcut funeralii naționale după care a fost înhumat la Cimitirul Militar Ghencea. Deloc lipsit de interes pentru evoluția acestei lumi este traseul rămășițelor pământești ale defunctului lider: din cimitirul unde fuseseră îngropate, au fost mutate în 1963 în Mausoleul din Parcul „Carol” (pe atunci Parcul Libertății), în 1991 fiind exhumate (iarăși!) și încredințate familiei. Despre ceremonialul politic prilejuit de înmormântarea lui Grigore Preoteasa (1915-1957) și despre geneza cultului comunist creat ca urmare a morții „nenaturale” au relatat urmașii acestuia: Ilinca Bartolomeu, dar mai ales Gheorghe Preoteasa: „Eram în cameră la bunica, bunica din-spre mamă, care a stat cu noi acasă. A venit mama și a spus ceva gen: «Tata a avut accident, a fost grav rănit și a murit». Atunci am izbucnit în plâns amândoi. Asta e tot ce îmi aduc aminte din ziua aia. Mai târziu am fost la catafalc, la Palatul Republicii. Am stat, nu știu, jumătate de oră sau ceva în genul ăsta. Era o mulțime de oameni, sicriul era închis, erau doar decorațiile. Am primit multe jucării [...] După catafalc și înmormântare au venit rușii în vizită. Trebuie să fi fost Ambasada Sovietică. Mama a primit o enormă etolă de samur, de exemplu. S-au depus niște bani în bancă la Moscova... La plecarea de la Moscova, Hrușciov, Brejnev, Kosâghin și nu mai știu cine, însoțind sicriul, au venit aici, la gara Băneasa. După aceea l-au expus la Palat și apoi la Consiliul de Stat.

rândul său se transforma în tehnică de manipulare folosită pentru resemnificarea personajelor și acțiunilor. Eroul comunist, așa cum era construit de produsele culturii comuniste, în discursul public era „revoluționar de profesie”, avându-i ca modele pe intelectualii comuniști care după ce studiau trecutul proiectau viitorul egalitarist, unic, oferind repere pentru comportamentul revoluționarului conceput ca om predestinat unui singur scop – destrucerea „societății decadente” și construirea paradisiului social, egalitarist, proiect conform legității istorice. El sacrifică tot ceea ce ținea de individualitatea sa, nu avea proprietate, viață personală, era dedicat cauzei, posedând doar fervoarea ideologică. Având ca singură pasiune – revoluția divinizată și imaginată ca țel suprem, revoluționarul devenea anahorețul lumii care se construia pe pământ; în acest context, victoria revoluției era instituită în împlinire supremă¹. În funcție de aceste viziuni, propaganda urmărea formarea de reprezentări sociale generoase referitoare la liderii comuniști considerați drept embleme ideologice². Presa comunistă impune aceste strategii. Dar o influență covârșitoare în implementarea valorilor utopice a avut-o cultura „realismului socialist”, îndeosebi proletcultismul³ anilor 1947-1953. Compoziția

Când a venit de la Moscova era într-un coșciug, și când l-au adus la București era alt coșciug. Mamei i s-a spus că la accidente de avion nu mai rămâne nimic, decât cenușă, și că nu se poate deschide. Nimeni nu l-a văzut mort. Au făcut înmormântarea cu doliu național, afet de tun, au numit și un liceu după tata – Liceul Vlaicu a fost numit «Grigore Preoteasa» –, Casa de Cultură s-a numit «Preoteasa», strada pe care a crescut, o gospodărie agricolă colectivă... Au făcut un cult al personalității și acum înțeleg exact... pentru că au vrut să dea vina pe ruși – Uite, ne-au distrus eroul național. Și-au creat un fel de mit. Noi am crescut un fel de... Copiii lui Preoteasa...! [...] În ziua cu funeraliile, când s-a întors delegația de la Moscova, am fost la Ceaușescu, mama era prietenă bună cu Lenuța. Am intrat și Lenuța ne-a spus: «Nicu nu poate să vină. E obosit». Deci el a evitat să ne vadă... Altă chestie de care îmi aduc aminte de la mama, deși a vorbit extraordinar de puțin despre asta. A zis că tata n-ar fi trebuit să plece, dar Dej l-a sunat seara. I-ar fi zis: «Grigore, eu am făcut o gripă, nu știu ce, du-te tu în locul meu», pentru că era secretar cu probleme de propagandă. Și așa a ajuns să fie și tata, și Ceaușescu, pentru că de obicei ar fi fost sau unul, sau altul. Că amândoi erau secretari ai Comitetului Central”. (V. interviul oferit Laviniei Betea de urmașii lui Gr. Preoteasa, în *Jurnalul Național*, 10 ianuarie 2008.)

¹ V. Catehismul anarhist a lui Neceae, dar mai ales romanul lui Nikolai Ostrovski, *Așa s-a călît oțelul* (1934), scriere cu caracter autobiografic și expresie a realismului socialist, centrată pe lupta eroului cu sine însuși și pe formarea conștiinței sale revoluționare în anii războiului civil și ai reconstrucției țării. Eroul principal, tânărul Pavel Korceaghin, încarnare a revoluționarului bolșevic, era o manifestare a retoricii sacrificiale și a credinței în infailibilitatea doctrinei proletare.

² Lavinia BETEA, *Mentalități și remanente comuniste*, Editura Nemira, București, 2005, p. 197.

³ Proletcultismul s-a fundamentat pe o sintagmă leninistă și pe câteva teze derivate din teoriile lui Gorki, Plehanov și Lunacearski. Conceptul care exprima stringența transformării culturii în instrument al intereselor clasei muncitoare a fost impus în anii următori. „Realismul socialist” (un proletcultism dilatat) fusese însă proclamat ca doctrină în 1932 când Comitetul Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice a instituit un standard oficial unic în creația artistică și literară în scopul impunerii unui singur sistem axiologic, cel utopic, cel comunist. În 1934, la Congresul Uniunii Scriitorilor din URSS, Andrei Jdanov, membru al Biroului Politic la PC al US a completat „dimensiunile” noului curent cultural. Tot la acel congres s-a adoptat Statutul Uniunii Scriitorilor, document care afirma că artistul trebuia să oglindească cu fidelitate „realitatea concretă”, să-i surprindă acesteia „dezvoltarea revoluționară”, demersul său fiind determinat de proiectul politic al puterii bolșevice, proiect care presupunea și – „educarea oamenilor muncii în spiritul socialismului”, prezentarea și popularizarea prin imaginarul artistic și literar a eroilor pozitivi care să se constituie în repere față de modelul omului nou, constructor conștient al socialismului și comunismului. Procesul a fost însă inversat, o operație „pe dos”. Adepții unei astfel de doctrine au prezentat realitatea dintr-o perspectivă ideologică, au reimaginat-o, simplificat-o, transformând-o, în mod arbitrar, într-o utopie. În republica populară din România,

tematică și limbajul literaturii „realismului socialist” erau condiționate, „dictate” de istoricul „luptelor revoluționare ale poporului român”, precum și de „realitatea fierbinte a reconstrucției socialiste”, de nevoia de a descrie „frumusețile și bogățiile țării”, cadrul natural al exemplarității umane. Revoluția culturală declanșată de comuniști în primul deceniu postbelic presupunea îngroparea trecutului cultural, anihilarea discursului liber. Gândirea critică, ca exercițiu specific democrației, a fost neantizată, iar antiintellectualismul devine o trăsătură structurală a sistemului:

„Pentru a se perpetua sistemele totalitare și post-totalitare încurajează «nongândirea» și un limbaj al «noncomunicării», totul încadrat într-un sistem de reguli și instrucțiuni prescrise în «tabele de orientare» și «panouri de indicații». Astfel că individul «adaptat» nu are un discurs normal: el nu comunică, ci caută formula potrivită, la momentul potrivit”¹

O astfel de ruptură radicală avea antecedente istorice (v. în mod deosebit apocalipsul cultural propus de proiectul politic iacobin, precum și cel concretizat de bolșevici). O astfel de poziționare antagonică a impus, în discursul oficial, o anume retorică strategică desfășurată în câteva etape: stigmatizarea și reprezentarea sfârșitului „societății burgheze” decadente, atât ca un corp social, cât și ca abordare estetică a trecutului și a prezentului² (în această etapă este devalorizată, evident la nivel de discurs, axiologia tradițională și legitimă). Erau conservate și recuperate doar acele elemente ale vechii culturi care puteau fi re-semnificate din perspectiva utopiei aplicate. Demascarea și epurarea culturală, realizate îndeosebi prin excludere și cenzură, ofereau spațiu de afirmare ofertei milenariste și mesianice propuse de politica culturală comunistă. Întemeietorii și animatorii noului sistem de valori culturale au devenit, în scurt timp, un fel de călăuzitori, de „strămoși eponimi” ai noului sistem, ai noii ideologii astfel ortodoxizate. Beneficiarul destrucției modernității politice și culturale va fi comunismul, în particular, în câmp cultural, proletcultismul, teoria și practica culturală cea mai consistentă a politicii culturale fundamentalist comuniste³. Prin noile strategii se urmărea și impunerea

„realismul socialist” a pătruns printr-un sincretism ambiguu, spațiul de delimitare dintre „proletcultism” și „realismul socialist” fiind greu de trasat. Debutul literaturii realismului socialist începe în 1948 prin ciclul articolelor publicate în *Scânteia* de Sorin Toma, sub titlul „Poezia putrefacției sau putrefacția poeziei”. Dar, în România, Mihai Beniuc, președinte al Uniunii Scriitorilor din România, într-un articol publicat în revista *Viața Românească* (nr. 3/1951) a definit statutul militant și mesianic al poetului. Doctrinarii stângii radicale culturale și totodată animatorii noii critici literare a „realismului socialist” din RPR au fost: Ovid S. Crohmăniceanu („Un roman al industrializării socialiste”), Silviu Iosifescu („Pe drumul înfloririi gospodăriei agricole colective”), Mihai Gafița („Romanul luptei tractoriștilor”), Ion Vițner („Poezia lui A. Toma”), dar și Ion Călugăru, Nicolae Moraru. Stalinismul cultural, între 1948 și 1953, distruge, conform scenariului „consacrat” și prezentat anterior, creația și instituțiile culturale, propunându-și realizarea unui *homo sovieticus* autohtonizat. Dacă proza proletcultistă, așa cum am mai afirmat, a fost mai puțin productivă și eficientă, poezia proletcultistă era animată de o „gardă veche” a „converșiților” la noua doctrină precum: A. Toma, Mihai Beniuc, Eugen Jebeleanu, Maria Banuș, Demostene Botez, Cristian Sârbu, George Lesnea, Marcel Breslașu, Radu Boureanu, Cicerone Theodorescu, dar și de o „gardă tânără” compusă din Eugen Frunză, Mișu Dragomir, Victor Tulbure, Dan Deșliu, Veronica Porumbacu, Otilia Cazimir, Nina Cassian (cele trei poete menționate promovau „lupta pentru pace și socialism” (v. Otilia Cazimir, *Cântec de leagăn, cântec de pace*, 1961).

¹ Adrian NECULAU (coord.), *Viața cotidiană în comunism*, cit., p. 37.

² Toma PAVEL, *Mirajul lingvistic*, Editura Univers, București, 1993, p. 17.

³ Acest radicalism iacobin atinge cultura la toate nivelurile, afectând, mai întâi, rețeaua instituțională. Astfel, prin Decretul nr. 62 din iunie 1948 se organiza Ministerul Artelor și

formală a unui nou imaginar social¹ (prin: presa politică și culturală, producția de carte, spectacolul de teatru și divertisment, prin instituțiile de profil educativ și cultural, prin creația cinematografică). Noul câmp cultural va fi conturat prin aportul intelectualității de stânga, concret prin revista *Contemporanul* (1946), organ de presă al „Societății Scriitorilor Români” (martie 1947), numită din 1948 *Flacăra*, în calitate de organ de presă al „Uniunii Sindicale de Artiști, Scriitori și Ziariști”. Funcționalitatea noii instanțe de critică culturală viza revizuirea trecutului literar în cheie marxistă, promovarea și popularizarea bunurilor simbolice proletcultiste. „Mitul întoarcerii la real”, va reprezenta contraoferta proletcultistă care presupunea falsificarea memoriei culturale în numele exigențelor realului. Trecutul astfel selectiv reevaluat a devenit unul lacunar și negativ; alternativa escatologică o reprezenta doar ideologia culturii proletare care exersa sublimarea prezentului sau proiectarea viitorului prin abolirea istoriei (republica comunistă, gândită ca proiect politic universal, ca structură globală nonconflictuală, ar fi pus capăt istoriei sângeroase, ar fi asigurat progresul scientist). Noul discurs a înlăturat astfel, cu violență, discursul cultural și politic modern, substituindu-l: „Dacă în Occident Dumnezeu a murit, în Răsăritul comunist Dumnezeu a fost executat politic”².

„Moartea eroică” în propaganda comunistă a perioadei

Eroii pozitivi ai „erei socialiste” erau indivizii devotați „cauzei comuniste”, erau indivizii considerați ca fiind reprezentativi pentru procesul construirii socialismului: activiștii de partid, muncitorii din uzine (v. frecvența cu care este amintit strungarul), minerii, ceferiștii, sondorii, constructorii, pionierii aviației, marinarii, țărani colhoznic³, învățătorii ca „luminători ai satelor” (aici se simte o recuperare

Informațiilor, minister care deținea toate mijloacele necesare pentru „a educa și răspândi arta și cultura în mijlocul poporului”, toate mijloacele necesare „pentru lupta ideologică”, bătălie care „trebuia să meargă în pas cuceririle pe teren economic în direcția construirii socialismului” (v. *Monitorul Oficial*, nr. 131, 8 iunie 1948) și cu propaganda perioadei (v. *România Liberă*, nr. 1256, 24 septembrie 1948). Pe larg, despre acest proces de structurare a culturii socialiste, v. Nicoleta IONESCU-GURĂ, *Stalinizarea României. Republica Populară Română: 1948-1950. Transformări instituționale*, Editura All, București, 2005, p. 443 ș.u.

¹ Instituționalizarea imaginarii de inspirație marxist-leninistă a conferit autoritate mitologiei comuniste. Despre rolul „constructiv” al noului om de cultură vorbește, de la sine, sintagma proletcultistă stalinistă conform căreia scriitorii sunt „ingineri ai sufletelor”, constructorii ai culturii maselor (Lucian BOIA, *Mitologia științifică a comunismului*, Humanitas, București, 1999, p. 136). Se importă aparatul conceptual specific noii culturi, „realismul socialist”: cultura cu „sens unic”, noua eră, omul nou, mitologia apolinică a liderului maselor, mitologia egalitarismului „natural”, mitul preeminenței comunității asupra individului care se dedică binelui acesteia etc. Dintre canalele culturale exploatate de propaganda comunistă a perioadei, filmul artistic, datorită costurilor ridicate de producție, „contribuie” nesemnificativ la imaginarea și apologia noii lumi; se remarcă doar filmele regizate de Paul Călinescu – *Răsună valea* (1949) și *Desfășurarea* (1954 – scenariul era o adaptare a nuvelei omonime a lui Marin Preda).

² Sanda CORDOS, *Literatura între revoluție și reacțiune*, ed. a II-a, adăugită, Editura Biblioteca Apostrof, Cluj-Napoca, 1999-2000, p. 72.

³ „Iubește /.../ Plutașii de pe Bistrița, pescarii/Din Deltă, de pe Dunărea mareață/ Colectiviștii asudând pe arii/Tractoarele ce-n soare se răsfață/Dă grâu, porumb, Banatule, Crișană./Oltenie-a lui Tudor, tu, Moldovă./Semeață-n fapte și vestită-n slovă./Dați tot belșugul celor ce vă ară/Și apăra hotarele de țară.” (Mihai BENIUC, „Iubește țara ta”, în C. BOROIANU,

timidă a semănătorismului, recuperare realizată însă pe fondul luptei de clasă) – adică, cei implicați în modernizarea presupusă de construcția socialistă (electrificarea și constituirea unei rețele moderne de căi ferate și de șosele, industrializarea țării, exploatarea rezervelor naturale de minereuri, deschiaburirea ca igienizare a satului și colectivizarea agriculturii)¹, în afirmarea „omului nou”, adică, într-un cuvânt, comuniștii care păreau a constitui eroul colectiv eponim, comunitatea de conștiință a societății². Acești „eroi” au devenit subiectul noii mitologii³, al cosmogoniei comunismului⁴, o cosmogonie fără Creator, doar cu mai mulți „părinți”, precum Marx, Engels, Lenin⁵, Troțki, Stalin, Mao Zedong, Kim Ir Sen, Saloth Sar (Pot Pol), Fidel Castro. Însă, de cele mai multe ori, va fi vorba de contrafaceri, sau pur și simplu de mistificare, de ficționare grosolană a realității⁶. Modelele literare erau oferite de literatura sovietică, îndeosebi de eroii lui Aleksandr Fadeev din *Tânără gardă* (1946), de cei din romanul *Fluviul sovietic* (1930) al Leonid Leonov, sau din *Pământ desțelenit* (1932), roman al colectivizării scris de Mihail Aleksandrovici Șolohov (dacă romanul cunoscutului scriitor sovietic are un anume dramatism, un alt roman cu subiect similar: *Mitrea Cocor* de Mihail Sadoveanu, text referențial pentru programele didactice ale epocii, este doar o pastişă stângace). Totul, atât în literatură, dar mai ales în plastica realistă (v. arhetipul sculptural *Muncitorul și colhoznica* – Vera Muhina, 1937) și în arhitectura „clasicist-socialistă” (v. monumentalitatea falică ilustrată de Universitatea Lomonosov din Moscova și de Piața Scânteii din București) era „măreț”, plin de energie și de siguranță (istoria este ireversibilă, spuneau – ideologii, scriitorii, artiștii!)⁷. În câmpul de manifestare al culturii socialiste,

E. ILIESCU, I. POPESCU, *Limba română. Manual pentru clasa a VI-a*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1964, p. 5 (a se vedea faptul că vechiul cult al republicii comuniste universale începe să fie substituit de cel al patriei!).

¹ Astfel, se constituia debutul teologiei muncii. La discursul și simbolurile acesteia se va apela, în manieră cu totul excesivă, în anii regimului ceaușist.

² Mihai Beniuc o spune clar, într-un alt text-cult: „Pe țarina aceasta,/Curățind năpasta/Și lumea bolnavă/Au putut cu slavă/Frate, comuniștii/Noi lumini să ște/Pe acest ogor cu arme arat/Cu sânge scaldat/Întregul popor,/Sub steag purpuriu/Porni pe nou drum/Drumul de acum – În frunte Gheorghiu” (fragment din „Fiul patriei”, în *Limba română. Manual pentru clasa a V-a*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1953, p. 5).

³ „Partidul fiecăruia îi cere:/Tu țara ta iubește-o cu putere/Iubește toți eroii ce-au căzut/Făcând din piept vieții noastre scut/.../Dă cinste-naltă celor ce luptă/Să fie-n lume pace ne-ntreruptă,/Să fie munca slobodă sub soare,/Să fie bucurie și-nălțare.” – *Ibidem*, p. 6.

⁴ Petre Dumitriu în romanul *Drum fără pulbere* (1952), scriere concepută ca epopee a construirii Canalului, exaltă proiectul Dunăre-Marea Neagră ca expresie a constructivismului comunist, ca aplicație a vocației demiurgice a „omului nou”. Deloc întâmplător, capitolul I al cărții a fost intitulat „Prologul – la început a fost pustiul” (înțelegem astfel, că Dumnezeu biblic nu mai este Cuvântul, pur și simplu Dumnezeu nu există, Demiurgul fiind unul colectiv și vizibil – muncitorii!).

⁵ În poezia proletcultistă românească, Lenin are însă atribute demiurgice și escatologice, fiind „dezrobitorul”: „O elevă scria:/«Lenin a făcut întregul an să fie primăvară/A omului-nou, – a răpus omul fiară/Și a eliberat viața pe a șasea parte de glob,/În loc de lanț, lumină dând fiecărui rob” – v. Nicolae TĂUTU, „Lucrare scrisă: Lenin”, în Eugen NEGRICI, *Poezia unei religii politice. Patru decenii de agitație și propagandă*, Editura Pro, București, 1995, p. 13.

⁶ În fapt, Canalul instituit de romanul-cult amintit în manifestare a potenței comuniste a fost doar o formă de suprimare a opozanților regimului (adică a celor numiți în discursul oficial: bandiți, sabotori, diversioniști).

⁷ Mimetismul cultural descris făcea parte dintr-un proces de sincronizare și omogenizare, proces care viza, într-o primă fază, realizarea performanței prin adoptarea și adaptarea modelului sovietic, considerat tutelar, iar în etapa următoare – realizarea unei republici comuniste unice,

mai dinamică și influentă pare să fi fost „stihuirea” (un timp, până în perioada liberalizării relative de la începutul regimului ceaușist, poezia ca exercițiu cultural savant a fost „în adormire”, manifestându-se doar ca propagandă versificată). Alexandru Toma (m. 1954), deși era un poet rudimentar, ieșit parcă din preistoria poeziei, a fost considerat model oficial pentru creatorii de stihuri din România, arhetipul poetului vizionar, mesianic¹. Constructori de eroi pozitivi (de aceea și falsificatori de biografii!) au fost Dan Deșliu cu balada *Lazăr de la Rusca*, Victor Tulbure cu *Balada tovarășului căzut împărțind «Scânteia» în ilegalitate* și Mihai Beniuc, cel mai prolific poet al momentului, autor de poezii cu statut de texte referențiale în opera de „catehizare” comunistă. Beniuc, în calitate de poet oficial, este cunoscut, mai ales, prin: *Cântec pentru tovarășul Gheorghiu-Dej*, *Partidul m-a învățat*. Astfel de stihuri, prezențe constante în politica culturală a sistemului, au avut o anumită capacitate de seducție, îndeosebi ca urmare a uzurpării unor structuri artistice cunoscute și, mai ales, ușor de amalgamat:

„Armoniile eminesciene [ușor de identificat la A. Toma, *n.n.*], curgerea narativă și ritmată, descriptivismul baladelor populare, aseasonarea cu mici pasaje lirice eufonice, frenezia obsesivă, oricând plăcută, a blestemelor și a invectivelor, conflictul dintre rău și bine [v. succesul arhaicei dihotomii moștenite din fondul indo-european al poveștilor cu caracter inițiativ, *n.n.*], cu victoria binelui, reprezentat la modul vizibil, de «ai noștri»”².

Dihotomia limbajului, dihotomie agresivă, avea finalități subversive, propagandistice și partinice³. Un an reprezentativ pentru ritualismul „noii culturi”, a fost anul 1949, an în care a fost adoptată *Hotărârea ședinței plenare a Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român asupra stimulării activității științifice, literare și artistice, Conferința Scriitorilor din RPR*, document prin care:

„Se cere deci să fie cântate partidul, planul, ogorul, canalul, furnalul, omul nou, ș.c.l. și «cântat» chiaburul, ațățătorii, imperialiștii, dușmanii ș.a. Se cuvine, apoi, ca în ianuarie și iunie să fie coborâtă, în toate gazetele, steaua redimensionată a lui Eminescu, iar poeții vremii să-l cânte după calapod; tot

universale. Pe de altă parte, ideologia culturală comunistă încerca să demonstreze, în manieră agresiv-polemică, lipsa de substanță și de umanism a culturii moderne românești, cultură etichetată drept „reacționară și decadentă”. O astfel de abordare, în mod inevitabil, conducea la concluzia conform căreia distrugerea acesteia, și reconstrucția / „fondarea” unei alte culturi, a uneia bazate pe axiologia egalitarist-utopică, era o necesitate! Această logică maniheistă și retorica ei radicală hiperbolizau, în schimb, cultura sovietică, devenită referință fundamentală pentru cultura publică românească. Astfel, se populariza cultura rusă și sovietică, se copia osatura instituțională a culturii de propagandă. Parcă pentru a aplica formula sadoveniană „Lumina vine de la Răsărit”, în România stalinistă s-au editat *Analele româno-sovietice* (1949), s-au înființat Institutul de Studii Româno-Sovietice și Muzeul Ruso-Român (1948) – v. Vlad GEORGESCU, *Politică și istorie. Cazul comuniștilor români. 1944-1977*, Editura Humanitas, București, 1991, p. 23.

¹ De altfel, autorul vorbește explicit despre escatologia totalitară, despre vizionarismul și mesianismul Poetului comunist: „Da, asta-i Buna Vestă, Noul Crez / Întru care vă renaș și vă botez / În numele lui Marx și Lenin și Stalin / Acum și-n vecii vecilor și pururea Amin!” (A. TOMA, „Adevăr zic vouă”, în *Cântecul vieții. Versuri alese 1894-1954*, ed. a III-a, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1954, p. 300).

² Alex GOLDIȘ, „O istorie clinică a literaturii române”, *Cultura*, nr. 75, 2007.

³ Ana SELEJAN, *Literatura în totalitarism, 1949-1951. Întemeietori și capodopere*, ed. a II-a, Cartea Românească, București, 2007, p. 6 ș.u.

atunci, poezii despre Lenin; în februarie e luna lui A. Toma; în mai se cântă 1 mai, în iunie, Pușkin; în august, 23 August; în septembrie, *Scânteia*, în octombrie: Marea Revoluție; în noiembrie, la fel; în decembrie, Stalin. Cu mici rețușuri, aceste campanii poetice le-am întâlnit sub aceleași sau alte semnături vreme de 5 ani, până în 1954¹.

În acest sistem de propagandă, moartea a fost inserată deoarece marca consistența și îndeplinirea misiunii eroului. Ea a fost introdusă în temele propagandistice pentru a inventa și nemuri eroul, sublimând forța morală a noii axiologii, sau era „dată dușmanului” ca pedeapsă pentru rezistența la Schimbare. O astfel de moarte era doar o anexă a vieții sociale, era demonstrația finală a escatologiei comuniste; îi lipsea însă dimensiunea spirituală autentică². Despre „moartea eroică”, despre cum mor comuniștii, așa cum am mai menționat, ne oferă o mostră, Dan Deșliu în *Lazăr de la Rusca*. Cadrul de debut al textului este unul mioritic, cel în care eroul martirizat este victima dușmanilor demonizați, chiar văduviți de caracteristicile antropomorfe. Asemenea eroilor din baladele tradiționale, acesta, eroul, doar prin număr poate fi copleșit, prin barbarie (dușmanii sunt „haite de jivini turbate”) ³. Lazăr⁴ este și el un personaj mitologic, un fel de Orfeu:

¹ *Ibidem*, p. 55. O analiză critică a literaturii „realismului socialist” v. și în: Mircea ZACIU, Marian PAPAHAĞI, Aurel SASU, *Dicționarul scriitorilor români*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1995; Michel AUCOUTURIER, *Realismul socialist*, trad. L. Flonta, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2001; Paul CERNAT, Ion MANOLESCU, Angelo MITCHIEVICI, Ioan STANOMIR, *Explorări în comunismul românesc*, vol. I-II, Polirom, Iași, 2004-2005 – un grupaj de eseuri autobiografice, fragmente de istorie subiectivă, texte care surprind anatomia sistemului realismului socialist văzut de autori ca formă unică de paraliteratură, produs ideologic adresat maselor populare; Eugen NEGRICI, *Poezia unei religii politice...cit.*; IDEM, *Literatura română sub comunism. Proza*, Editura Fundației Pro, București, 2002; IDEM, *Literatura română sub comunism. Poezia*, Editura Fundației Pro, București, 2003.

² Deși torturile la care erau supuși comuniștii ilegaliști păreau a reedita și chiar a depăși, în literatura propagandistică stalinistă, suferințele lui Cristos, ele constituie doar o *imitatio* întoarsă pe dos, căci eroul (individual și/sau colectiv) nu se jertfește pentru Mântuirea speciei, ci pentru binele mundan/„prosperitatea” celor care împărtășesc idealul comunist, escatologia laică – v.: „Mă fărmăra ca pe un blid/Strigând la mine să tac/Mă loveau cu băta-n cap;/Întrebându-mă ce zic,/Mă loveau să mă ridic./Pe trup creșteau vârcile/Și bășici cât nucile,/Din sânge-nchegat vârtos:/Priveam drumul luminos/Și-n ochi flăcări se-aprindeau,/Flăcări care m-ajutau./.../Erau aduși comuniștii:/Muncitorii, ceferiștii/Luptătorii îndârjiți/Cei mai buni, cei mai iubiți./Țineau pumnii ridicați/Și cântau ne-nfricoșați: /«Sculați oropsiți, sculați»/Gândul se pornea afară,/Dragoste de om și țară/Nesecat, aprins izvor/Dragoste pentru popor” – Dumitru CORBEA, „Doftana”, în Eugen NEGRICI, *Literatura română sub comunism. Poezia*, cit., pp. 91, 95. Astfel, scena jertfirii a devenit „loc al memoriei”, iar actorii martiriului vor fi percepuți ca perspective...luminoase: „Tot câmpul ăsta a zăcut întins/Sub viscole tăioase de zăpadă;/Tot ce e viață azi, părea că-i stins/Dar ea creștea când nu fu ochi s-o vadă/Voi ce-ați luptat cu fiarele de glezne,/Abia acum vă dați măsura plină:/Ați luminat pe când eram în bezne,/Dar astăzi când noi suntem în lumină” (nu lipsește umorul involuntar, *n.n.*) – Miron Radu PARASCHIVESCU, „Celor de la «Haș»”, în *Ibidem*, pp. 96-97.

³ În toate produsele literar-propagandistice ale epocii staliniste, se utiliza limbajul specific conflictului radical, opozanții, „dușmanii de clasă” fiind numiți: „putregaiuri”, „lupi hămesiți”, „copoi”, „călăi”, „sălbatici”, „tălhari”, „barbarii”, „răii”, „zbiri”, „bandiți ucigași”, „năpârci”, „tălhari”, „răii pământului”, „păgâni”, „vipere”, „chiaburoi”, „ciocoi” etc. Caracteristic, în acest sens, a fost exercițiul lexical și totodată imagologic desfășurat de Dan Deșliu în *Lazăr de la Rusca*. În respectivul poem epic, D. Deșliu descrie de fapt, Răul social ca Rău absolut, un Rău proteic, un fel de bestiar multiform care exprimă degradarea umanității Celuilalt.

⁴ Lazăr de la Rusca a fost un personaj real. Lazăr Cernescu era, conform discursului oficial, un tânăr „țăran muncitor”, dar și cântăreț popular (cânta la contrabas, pe la nunți, împreună cu

„...că el cu arcușul lui/îs lumina satului/zâmbetul norodului/și junghiul
chiaburului./Struna lui mlădie cânt/și de iarbă din pământ/și de foșnetul din
pom/și de dragoste din om/și de rouă și de gloată,/de lumina vieții toată.../
Lazăr cântă-n glas de strună/calea nouă, viața bună: soare-n suflet și-n
ogoare/țărânimii truditoare,/celor harnici fericire/și chiaburilor pieire/.../
râde inima-n popor/ că doar Lazăr e de-al lor/nevoiaș și muncitor“.

Singurul regret al lui Lazăr, în momentul morții sale violente, este nu gândul
la familia rămasă fără sprijin, ci la faptul că nu o să trăiască realizarea noii socie-
tăți, așa cum era ea configurată în...*Istoria Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*,
scrierea sacrosanctă a noii religii politice, cartea de „căpătâi” a eroului comunist:

„... alt gând acum te doare/dintre toate ăl mai tare:/Acolo la tine-acasă/
șade o carte pe masă/între azimă și blid/dăruită de Partid./Cartea unde a
slovenit/când și cum s-a făurit/Țara Muncii ce-a înflorit/acolo la Răsărit.../
Cartea ceea cea mai dragă/fraților din lumea-ntreagă,/Cartea unde-ai învă-
țat/cum să lupți înverșunat/împotriva răilor/pentru ai tăi, pentru popor“¹.

Doar un astfel de erou, prin moarte, intră în eternitatea conștiinței proletare²!
O trăsătură fundamentală a martirului comunist era blândețea, din nou, o perva-
tire a „cumințeniei” Mielului! Astfel, în mai toate producțiile proleto-cultiste, deși
dâr, Lenin era întruchiparea blândeții, el și apoi ceilalți lideri care i-au reprodus
gestualitatea politică, mângâiau protector copii³. Blând era și Ilie Pintilie, care deși
arestat și dus la închisoare de „doi jandarmi cu puști, cu baionete”, „mergea senin
și fără șovăire” dorind chiar să mângâie, pe frunte, un copil sărac aflat în Copoul
Iașului, în drumul său spre detenție⁴. Dar blândețea Vizionarului este mai bine sugera-
tă de un erou anonim: „Om cu strai sărac/și privirea bună/sufletul ți-e steag/bi-
ruind furtună”⁵, de ilegalistul care împărțea *Scânteia* văzută ca expresie a Speranței,

orchestra sa), membru de partid (din 1946) și activist de plasă, ucis cu sălbăcie, în cadrul unei
acțiuni represive a „partizanilor” din grupul colonelului Uță (ca răspuns la acțiunile Securității,
rezistența anticomunistă din zonă a decis să-i ucidă pe comunistii din comuna Teregoa, militanți
pe care îi considera „informatorii Securității” care trebuiau lichidați). Cadavrul lui Lazăr a fost
găsit doar peste cinci luni, mutilat, în martie 1949. Din acest moment, personalitatea lui Lazăr va
fi definită ca fiind emblematică pentru sistemul de valori comuniste, suportând o operație de
eroizare, act ideologic care a implicat demersuri culturale și propagandistice de proporții – pen-
tru detalii, v. Ionuț COSTEA, *Mitbiografia în comunism și postsocialism*, Editura Argonaut,
Cluj-Napoca, 2008. Efectul fundamental al acestor eforturi a fost abstractizarea personajului real,
fenomen care cunoaște chiar și metamorfoze postsocialiste (v. aspectele urmărite, în studiul mai
înainte menționat, studiu de istorie culturală). Lazăr e conceput ca martir al cauzei proletariatu-
lui, „om dintr-o bucată”, „comunist de frunte”, vizionar (își afirmă, în momentul morții, credința
în victoria finală a Partidului și a „tovarășilor”), nădejdea celor „mulți și oropsiți”, victimă blândă
implicată în „lupta sfântă” pentru dreptatea socială.

¹ Dan DEȘLIU, „Lazăr de la Rusca”, în *Limba română. Manual pentru clasa a V-a*, Editura
Didactică și Pedagogică, București, 1953, pp. 197-200.

² Această tipologie eurologică era specifică pentru perioada stalinistă!

³ Vezi Stalin, care este tot un „dezrobitor”, „învățătorul lumii”, „lumina trează de la Kremlin”
sau și „mai plenar”: „Stalin, Țara te slăvește/Marele tău nume/Strălucește neînvins/Soare peste
lume” – Nina CASSIAN, „Țara noastră-n sărbătoare”, în Eugen NEGRICI, *Poezia unei religii poli-
tice...cit.*, p. 25.

⁴ Demostene BOTEZ, „Acesta e Ilie Pintilie”, în *Ibidem*, pp. 81-83.

⁵ Victor TULBURE, „Balada tovarășului care a căzut împărțind *Scânteia* în ilegalitate”, în
Ibidem, p. 101.

a Luminii, ca manifestare a Logosului comunist: „Slovele *Scânteii*/ flăcări să ridice/și-om învinge, răii/ anilor de bice./Ia-o și o citește/dă-o mai departe./Brațul nostru crește/peste jug și moarte.¹/.../Slovele – făclii/ inimei sunt pâine”². Jertfa comunistului nu era niciodată zadarnică, finalitatea acesteia fiind evidențiată în maniera în care era evaluată moartea eroului vizionar mai înainte descris: „Ochii de scânteie/ce vedeau departe/printre vâlvătăi/dincolo de moarte?/.../Ei vedeau, ca-n vis/cum peste paragini/împliniri de vremi/stau înscrise-n pagini”³. Expresiv, din perspectiva eroității, era considerat și individul care exprima tranziția la „eroismul prin muncă”, veteranul de război, eroul mutilat, care deși era afectat de handicapul său, își depășea condiția: „Din clipa aceea, începu să facă totul/de două ori mai mult./Și-n locul brațului smuls/îi cresc o aripă”⁴.

În perioada ceaușistă acest model, cel al „revoluționarului de profesie” a devenit însă perimat. „Omul nou” se dedica perpetuării ideologiei comuniste care reprezenta „substanța” proiectului comunist „constructiv”, iar Liderul politic, în această nouă diviziune politică, devenea centru și prilej al sărbătorii, al sărbătoririi. Din perioada impunerii cultului personalității dictatorului Ceaușescu, comemorările comuniste (aproape!) au încetat să fie o practică publică⁵.

În perioada sovietizării masive (1948-1953)⁶ și a „dezghețului” poststalinist (1953-1968) construcția panteonului comunist ca proces ideologico-identitar a gravitat în jurul liderilor aflați în viață, iar în epoca cultului ceaușist în jurul biografiei și potențelor Liderului, un fel de „Rege Pescar”. Un astfel de demers a presupus însă reconsiderări categorice, căci fiecare seism politic – precum eliminarea unora dintre liderii comuniști ai epocii (Ana Pauker, Vasile Luca, Teohari Georgescu) a provocat (instantaneu) prăbușirea evaluărilor politice și ideologice anterioare. Căderea de la putere însemna și ieșirea din istorie, „ștergerea numelui” din „cartea vieții” comunismului ca religie politică⁷. În schimb, accesul la putere presupunea

¹ *Ibidem*, p. 100.

² *Ibidem*, p. 101.

³ *Ibidem*, p. 105.

⁴ Nina CASSIAN, „Un om”, în *Ibidem*, p. 90.

⁵ V. analizele din Lucian BOIA, „Cele două fețe ale comunismului românesc”, în IDEM (coord.), *Miturile comunismului românesc*, cit.; IDEM, *Mitologia științifică a comunismului*, cit.

⁶ Vladimir Tismăneanu propune pentru perioada 1948-1956, formula „stalinismul dezlăntuit” – v. în IDEM, *Stalinism pentru eternitate. O istorie politică a comunismului românesc*, trad. C. și D. Petrescu, Polirom, Iași, 2005, p. 146. Din perspectiva avatarurilor vieții culturale, Mihai Pelin propune o altă cronologie pentru perioada în care totalitarismele (naționalist-legionar, respectiv stalinist) au afectat/alterat creația culturală din România – v. în *Deceniul prăbușirilor (1940-1950). Viețile pictorilor, sculptorilor și arhitecților români între legionari și staliști*, Editura Compania, București, 2005. Cu referire la o astfel de cronologizare a perioadei, aș insista să formulez, cel puțin, o completare: între anii 1945-1947, comuniștii fac translația de la pseudorestaurația democrației la „democrația populară”. Pătrunderea comuniștilor în mecanismele puterii, mai ales după „instaurarea” guvernului Groza, le-a asigurat acestora un ascendent în relaționarea (ce-i drept asimetrică!) cu societatea! Astfel, după 1947, această societate devine subiect al experimentului/proiectului comunist.

⁷ Din această perspectivă, edificator este statutul „beizadelelor” comuniste. Lica Gheorghiu (1928-1987), fiica preferată a lui Dej, „...a murit de cancer anal. Defuncta a fost depusă în biserica mănăstirii Cașin. Ceaușeștii erau plecați în vizită, nu mai știu în ce țară. La biserică a fost puhoi de lume. Erau prezenți copii Licăi, cele două fete: Mândra, care în 1990 era notar în sectorul I, cealaltă Alexandra și un băiat, parcă îl chema Gheorghiuță; acesta din urmă a ajuns foarte rău, bețiv! Lica arăta bine, era dezvelită și avea o capă albă, din blană parcă. Era frumoasă, boala o slăbise, așa că părea mai frumoasă decât în ultimii ani de viață. Fusese cam grasuță, dar avea ochi

amplificarea, reevaluarea, chiar metamorfozarea biografiei personajului sau a evenimentului care l-a resemnificat pe acesta (adică rescrierea completă a unui fragment de istorie recentă, în așa manieră încât problematicile epocii să pară determinate de astfel de biografii)¹.

Pentru a transforma și controla lumea pe care o „construiau”, liderii comuniști au folosit represiunea, ideologia/ideologizarea și manipularea memoriei colective, chiar reconstruirea acesteia (în primul rând ca memorie istorică!). „Noua orânduire” avea nevoie, așa cum am mai subliniat, de legitimări: tradiții revoluționare simbolice, figuri panteonice, sărbători care stimulau afectele, empatia și consensul², celebrări dedicate acestor evenimente și personalități reprezentative pentru sistem și un discurs (oficial) singular, convingător și „absorbant” despre realitățile istorice specifice „dictaturii proletariatului”. Odată cu destrutturarea instituțiilor democrației, identităților sociale, culturale, religioase și regionale ale „lumii apuse” (deci moarte, în fapt „omorâte”), regimul totalitar își lansa propriul proiect socio-politic și axiologic. Memoria colectivă era, astfel, abuzată, iar istoria

mari, frumoși. Arăta ca în filmul *Lupeni '29*, în care a jucat. Soțul meu i-a adus, atunci, rulota din străinătate! A fost înmormântată cu popă, în Cimitirul Ghencea, Militar. Eu nu am fost la înmormântare, doar soțul și nu mi-a povestit nimic (colonelul Irimie fusese garda de corp și șoferul Licăi Gheorghiu până în la moartea tatălui ei). Când s-au întors Ceaușeștii în țară și au aflat că Lica a fost depusă la mănăstire și că au fost să o vadă foarte mulți oameni, Ceaușeasca i-a cerut lui Rădoi, fost director la uzinele «Tractorul», ultimul soț al Licăi, să dezinfecteze locul, ca nu cumva oamenii să se contamineze!” (Irimie Maria, n. în 19 august 1930 în Topârcea, jud. Sibiu, școala primară, pensionară; interviul a fost luat de autoare în 10.01. 2008).

¹ După ce Gheorghiu-Dej a lichidat politic grupul Ana Pauker-Vasile Luca-Teohari Georgescu, rămânând oarecum singur la „cârma” partidului și statului, și-a anexat o parte din istoria ultimelor decenii; greva de la Atelierele „Grivița”, din 1933, mișcare în care fusese implicat, a devenit momentul de referință al istoriei contemporane. Cultul grevistului ceferist, cel al „istoriei ceferiste” a debutat însă înainte de acest *status quo*. Începând cu 16 februarie 1948, greva ceferistă de la Atelierele „Grivița” a fost considerată moment eroic și reper esențial al cronologiei istorice a clasei muncitoare (era astfel reprezentată și în almanahurile *Femeia* din 1948-1949 care au comemorat evenimentul, cu atât mai mult cu cât în februarie 1948 se împlineau „15 ani de la luptele eroice din februarie 1933 ale ceferiștilor și petroliștilor”). Câteva zile la rând, ziarele s-au făcut ecoul manifestărilor comemorative dedicate luptelor de la Atelierele „Grivița”. În *Scânteia* acelor zile se afirma și că peste 20 000 de muncitori au participat la mitingul dedicat comemorării, la „pelerinaje”, crosuri și alte întreceri sportive „pentru a cinsti memoria eroilor ceferiști căzuți”. Moartea lui Stalin, în 1953, va „produce”, între 9 și 11 martie, forme inedite de comemorare: „mitinguri de doliu” ca forme de manifestare a durerii internaționalist-proletare, ca forme de solidaritate cu popoarele sovietice și cu URSS, „marea țară prietenă”. În anul 1953, momentul celebrării lui Stalin a egalat astfel comemorarea „eroicelor lupte” ale clasei muncitoare căreia i-au fost dedicate acțiuni propagandistice timp de trei zile: 15, 16 și 17 februarie!

² În totalitarism, practica și retorica eroizării sărăcește substanța eroică și simbolică a personalității istorice subordonând-o discursului politic și cultului personalității Liderului. Cultul personalității politice devalizează Panteonul național, transformându-l în pretext al elogierii conducătorului fondator construit ca sinteză supremă a demersurilor eroice anterioare. De aceea, după consumarea epocii totalitare, se manifestă nevoia de refacere a patrimoniului martiologic de care depinde regenerarea, dar și modernizarea cadrelor percepției identitare, trăirea pozitivă a propriei istorii. Analize și studii de caz care relevă aceste trăsături specifice celebrării v. în: Andi MIHALACHE, *Istorie și practici discursive în România „democrat-populară”*, Editura Albatros, București, 2003; Sorin D. IVĂNESCU, „Sărbătorile comuniste sub supravegherea Securității”, *Xenopoliana (Ritualuri politice în România modernă)*, XIV, nr. 1- 4, 2006, pp. 214-220; Andi MIHALACHE, *Mănuși albe, mănuși negre. Cultul eroilor în vremea dinastiei Hohenzollern*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2007, pp. 7-28 și pp. 290-293.

era supusă unor succesive cosmetizări și falsificări care o făceau, în cele din urmă, de nerecunoscut! Comuniștii au realizat că îndeosebi fenomenul comemorativ, de tradiție în România, trebuia instrumentalizat din perspectiva foamei de legitimitate. Vor conta în mecanismele sărbătorii comemorative: consacrarea acelor evenimente istorice care se articula la finalitățile regimului, la proiectul constituirii și asumării unui nou panteon al eroilor, la secularizarea scenariului comemorativ. Modelul „ontologic” era, evident, cel sovietic¹.

Pentru a crea o memorie istorică nouă, asumată de populație, aceasta trebuia să fie, la modul ombilical, legată de evenimentele trecutului axiomatic identitar, chiar dacă se declara și accepta faptul că acel trecut a fost și o istorie a exploatareii sociale. Ideologia comunistă prin – politicile și produsele culturale, prin educația școlară – propunea și o nouă geografie simbolică, coordonate spațio-temporale noi, o configurare cvasitotală a spațiului și a timpului, o nouă ordine². Comuniștii, după 1948, au reconfigurat istoria recentă³, impunând sistematic în conștiința publică alte „locuri ale memoriei” (Lupeni, Grivița, Doftana, Mausoleul din Parcul „Carol”⁴)

¹ V., Christel LANE, *The Rites of Rulers: Ritual in Industrial Society: The Soviet Case*, Cambridge University Press, Cambridge, 1981; Lars Erik BLOMQVIST, Claes ARVIDSSON (eds.), *Symbols of Power: The Esthetics of Political Legitimation in the Soviet Union and Eastern Europe*, Almqvist & Wiksell International Blomqvist, Stockholm, 1987.

² Calendarul religios a fost înlocuit cu unul ateu, socialist și internaționalist. Statuile lui Marx, Lenin și Stalin, dar mai ales busturile acestora, au fost fixate în spațiile semnificative ale orașelor. Chiar localitățile urbane și rurale au suportat schimbări de natură onomastică (orașul Brașov se va numi Stalin!). Piețele, bulevardele, monumentele, statuile, comunele „rebotezate” – au fost învestite cu calități de „locuri ale memoriei”, spații ale celebrării mișcării muncitorești și socialiste. Aceste repere/toponimii internaționalist-proletare vor fi înlocuite în perioada naționalismului-comunist cu toponimele vechi sau cu cele care aminteau de evenimentele și reprezentanții panteonului național care legitimau ideea continuității naționale și chiar politice. Sărbătorile au devenit o oportunitate pentru asumarea ideologiei comuniste. Celebrarea devine un instrument de manipulare, îndocinare, implicare colectivă și nu în ultimul rând – după cum am mai menționat, mijloc de legitimare a sistemului. Sărbătorile comuniste le-au înlocuit pe cele tradiționale, religioase (îndeosebi), folclorice, civice și politico-naționale consacrate de-a lungul Modernității, cu rol esențial în structurarea solidarității naționale. Poate de aceea, identitatea colectivă impusă de comuniști (chiar și regimul naționalist-comunist a acționat astfel) a fost artificială; această construcție trucată fiind, în parte, responsabilă de criza identitară postcomunistă. Sensul unor sărbători civice și național-identitare, chiar muncitorești (v. „1 Mai”) a fost deturnat și secătuit de semnificațiile tradiționale. Dar, în special, au fost confecționate noi sărbătoriri specifice unei istorii reimaginată. Celebrările din România anilor 1947-1953 au suportat transformări radicale, atât ca finalitate, dar și ca scenariu ritualic. Presa (politică de partid, dar și presa literară) aservită proiectului comunist a devenit vehiculul prezentării partinice și mistificatoare a festivităților comuniste, a comemorărilor. Comemorarea morții lui Lenin, dar mai ales aniversările lui Stalin erau momente de cult public! Sărbători prilejuiau și 1 Mai (ca zi a „oamenilor muncii”), 8 mai (se sărbătorea crearea PCR), 9 mai (se sărbătorea „Victoria împotriva fascismului”), „Revoluția Socialistă din Octombrie” și desigur, 30 decembrie (aniversarea proclamării Republicii Populare Române).

³ V., Eric HOBBSBAWM, Terence RANGER (eds.), *The Invention of Tradition*, Cambridge University Press, Cambridge, 1983; David I. KERTZER, *Ritual, Politics, and Power*, Yale University Press, New Haven and London, 1988 (*Ritual, politică și putere*, tr. S. Avram și T. Fleșeru, cuvânt înainte de Radu FLORESCU, Editura Univers, București, 2002), mai ales despre „bătălia ideologică” pe care puterea comunistă a dus-o cu Biserica pentru utilizarea „riturilor de trecere”; guvernele comuniste est-europene au instituit „propriile alternative la aceste rituri” ca oportunități de influențare a maselor.

⁴ Mausoleul din Parcul „Carol” numit „Monumentul eroilor luptei pentru libertatea poporului și a patriei, pentru socialism” a fost inaugurat în 30 decembrie 1963 (arhitect: Horia Maicu și

cu rol esențial în construcția memoriei ilegalității eroice, piețe publice „patronate” de statuile „părinților” fondatori ai teoriei și practicii comuniste: Lenin, Stalin, precum și grupuri statuare care glorificau „armatele sovietice eliberatoare”, dar și trecutul „luptei de clasă” vizibil prin comemorarea sindicaliştilor și ilegaliştilor ca personalități panteonice, spirite civice, etc., deși cele multe dintre acestea nu au depășit niciodată anonimatul. Rememorarea aceleași istorii avea funcția de a crea amintiri comune, de a realiza, păstra și înnobila identitatea comună¹. Sfârșitul deceniului al cincilea și începutul celui următor a reprezentat o perioadă ferventă din perspectiva comemorărilor liderilor sindicaliști, socialiști și comuniști: I.C. Frimu², Vasile Roaită³, Ilie Pintilie⁴, Alexandru Sahia⁵, Olga Bancic⁶, Filimon Sârbu⁷, Haia Lifschitz⁸, Tereza Ocsko⁹, Elena Pavel¹⁰, Mauriciu Encel¹¹, Ștefan

Nicolae Cucu). Monumentul este format dintr-o bază circulară pe care sunt amplasate cinci arcade, baza fiind placată cu granit roșu, iar bolta acoperită cu mozaic auriu. În rotundă sunt criptele lui Petru Groza, Gheorghe Gheorghiu-Dej și C.I. Parhon. În jurul monumentului, într-un semicerc se aflau criptele unde au fost strămutate rămășițele lui Ion C. Frimu, Leontin Sălăjan, Alexandru Moghioros, Lucrețiu Pătrășcanu, Grigore Preoteasa, Ilie Pintilie, Constantin Dobrogeanu-Gherea. Și astfel, dincolo de moarte, păreau a se sfârși, într-un panteon comunist, facțiunile, orice rivalitate; astfel, purificați artificial, comuniștii păreau că se prezintă împreună în fața eternității memoriei sociale. Columbarium-ul Mausoleului, aflat în partea dreaptă a monumentului, conține urnele militanților comuniști: Gheorghe Vasilescu-Vasia, Constantin David, Ada Marinescu, Panait Mușoiu, Barbu Lăzăreanu, Simion Stoilov, Mihail Macavei, ș.a. Însă în 1991, Mausoleul a fost dezafectat, osemintele reprezentaților comuniști fiind exhumate și mutate în alte cimitire. În locul acestora au fost aduse osemintele ostașilor căzuți în al Doilea Război Mondial. Vechiul Mausoleu a fost închinat memoriei Eroului Necunoscut.

¹ Andi MIHALACHE, *Istorie și practici discursive...*cit., p. 190.

² Lider sindical, victimă a represiunii antimuncitorești din 13 decembrie 1918.

³ Considerat, în epocă, erou al tineretului comunist, Roaită era de fapt o victimă colaterală a reprimării grevei ciferiștilor bucureșteni de la Atelierele „Grivița” (februarie 1933).

⁴ Martir a clasei muncitoare, victimă a închisorii Doftana.

⁵ Alexandru Sahia (1908-1937) ca prozator „proletar” a fost considerat unul dintre pionierii realismului socialist în România. Militantul comunist este autorul nuvelor *Revolta în port*, *Uzina vie*, *Întoarcerea tatei din război*, *Înghițitorul de săbii*. Mort datorită tuberculozei, boala fatală a epocii, Sahia a fost considerat o victimă a sărăciei și persecuțiilor politice. Ori, realitatea a fost însă, din nou, tructată. Publicistul Sahia, departe de a fi fost un intelectual pauper, era fiul unui primar liberal cu o situație materială prosperă; el însuși a fost un ziarist bine remunerat.

⁶ Olga Bancic (1912-1944) a fost membră a PCR, dar și militantă a Rezistenței Franceze; fiind capturată de Gestapo, Olga Bancic a fost executată prin decapitare, în 10 mai 1944.

⁷ Comunist ilegalist, executat în 1941 sub acuzație de sabotare a „mașinii de război”.

⁸ Victimă a hitlerismului, eroină și martiră a clasei muncitoare.

⁹ Victimă a represiunii fasciste.

¹⁰ „Fiică a învățătorului Ion Sârbu, ea a cunoscut de mică greutățile vieții. În Facultatea de Medicină, indignată de manifestările huliganice ale studenților a intrat în Uniunea Tineretului Comunist, unde a devenit o activistă de frunte. Făcea legătura între studenții antifasciști și astfel a fost arestată de mai multe ori, ultima dată a fost dusă la închisoarea din Ploiești. Ea moare tragic în această închisoare în urma unui bombardament al aviației engleze. Deși a avut posibilitatea să scape, vrând să dea ajutor celor 60 de femei din închisoare, a fost cuprinsă de flăcări și carbonizată” – fragment din discursul rostit de „tovarășa E. Chivu” cu prilejul comemorării a 4 ani de la moartea eroinei antifasciste, comemorare organizată de Federația Națională a Foștilor Deținuți și Internați Politici Antifasciști în 1947 – v. *Scânteia*, III, nr. 1184, 1947, p. 3.

¹¹ Muncitor metalurgist, dar și autodidact, Encel era încă din 1929 implicat în monitorizarea situației deținuților comuniști din închisorile Doftana, Jilava. Totodată, el a fost redactorul-șef al ziarului *Apărătorul proletar*; moare asasinat – v. *Scânteia*, III, nr. 1176, 1948, p. 5.

Gheorghiu¹, Gheorghe Vasilescu-Vasia², etc. (în 1949, cu prilejul comemorării a 35 de ani de la moartea lui Ștefan Gheorghiu, numele acestuia i-a fost dat Universității Partidului Muncitoresc Român, care va deveni astfel Academia „Ștefan Gheorghiu”, „școala de cadre” a PCR-ului; tot în relație cu acțiunile de comemorare dedicate liderului muncitoresc, în cimitirul municipal din Ploiești, în prezența unor oficiali, s-a dezvelit un bust al lui Gheorghiu și s-au susținut discursuri în care liderul comemorat a fost calificat, în încă noul „limbaj de lemn” al propagandei – erou sacrificial și revoluționar emblematic³. Printre personalitățile reprezentative pomenite frecvent ca exemple de comportament revoluționar și conștiință revoluționară, ca figuri cu o poziție stabilă în panteonul comunist, s-au păstrat Ștefan Gheorghiu⁴ și I.C. Frimu (îndeosebi la comemorarea acestuia din urmă s-au ținut discursuri care redau profilul moral al liderului sindicalist, rădăcinile sale sociale „sănătoase”, biografia sa revoluționară; în 1947, I.C. Frimu a fost comemorat de Cercul de Studii și Documentare din cadrul Secțiunii Centrale de Educație Politică a PCR, cu ocazia împlinirii a 28 de ani de la moartea sa)⁵. Și alți lideri comuniști au fost, cel puțin până în 1948, „promovați” în ierarhia eurolologică a mitologiei comuniste; mai ales dacă, dată fiind condiția lor postumă, nu mai exista posibilitatea participării lor la diviziunea politică⁶. Antreprenorii staliști

¹ Erou și „martir al clasei muncitoare”, ideolog comunist.

² Gheorghe Vasilescu-Vasia (1892-1929), militant comunist, publicist.

³ Detalii în *Scânteia*, XVIII, nr. 1381, 22 martie 1949.

⁴ „Un organizator simbol al luptei sociale din România [...] făclia pe care el a purtat-o a trecut astăzi în mâinile vânjoase ale milioanei de oameni ai muncii care-și hotărăsc singuri soarta în RPR.” Mihai ROLLER, „34 de ani de la moartea lui Ștefan Gheorghiu”, *Scânteia*, 20 martie 1948, p. 5.

⁵ Se considera că viața lui Frimu „reprezintă ea însuși [sic!] un simbol al ridicării la conștiința de clasă și la lupta revoluționară a muncitorimii române” – *Scânteia*, 7 februarie 1948, pp. 3-4 (articol comemorativ).

⁶ V., Sima Gheza, prototipul luptătorului pentru cauza clasei muncitoare: „Unul dintre cei mai vechi și mai devotați luptători. Din rândurile mișcării muncitorești dispare un vajnic apărător al drepturilor poporului”, „intellectual iubitor de popor”, victimă a represiunii – „Moartea unui vechi luptător”, *Scânteia*, 2 martie 1946, p. 3; un alt militant, Filimon Sârbu, era considerat „primul patriot român ucis de călăii lui Antonescu”, *Scânteia*, 16 martie 1946, p. 1; militantul tipograf Nicolae Marinescu-Leanca: „Luptător hotărât, dârz și neînfricat a înfruntat prigoana regimurilor de teroare” – v. „Moartea unui conducător al clasei muncitoare”, *Scânteia*, 4 iulie 1946, p. 3; profesorul universitar Dumitru Bagdasar, întruchipa imaginea și funcționalitatea intelectualității în comunism: „Prin moartea profesorului Bagdasar dispare una dintre figurile științifice proeminente ale învățământului medical. Profesorul Bagdasar va rămâne întotdeauna nu numai întemeietorul unei științe noi, nu numai ministrul care a știut să-și aplece urechea la suferințele poporului, dar și simbolul unei noi generații de intelectuali, de oameni de știință și savanți care alături de masele de muncitori, țărani și intelectuali contribuie la făurirea României democratice de mâine”, în: „A murit un patriot și un savant român: prof. D. Bagdasar”, *Scânteia*, 18 iulie, 1946, pp. 1-4; despre alt intelectual de stânga, Constantin Racoviță, se afirma: „Un singur lucru vreau să mai adaug: tovarășul Racoviță nu a făcut niciodată parte dintre acei savanți care închisi în camera lor de lucru se dezinteresează de suferințele poporului. Dimpotrivă el s-a alăturat din primul an de studenție luptei pe care partidul nostru o ducea pentru binele poporului, și până la moarte a rămas soldat devotat al cauzei democratice și progresului. Viața lui de luptă, care n-a dat îndărăt nici o clipă în fața primejdiei, ci s-a pus împotriva dictaturii antonesciene și a războiului hitlerist, rămâne o pildă vie de ceea ce trebuie să însemne un adevărat intelectual în slujba Patriei sale” – „La moartea tovarășului Constantin Racoviță”, *Scânteia*, 27 ianuarie 1947, p. 3; Alexandru Sahia, figură de marcă a intelectualității comuniste, era considerat „unul dintre luptătorii și vestitorii vremurilor noi” Victor Russu, „Alexandru Sahia”, *Scânteia*, 11 august 1947, p. 1; un alt scriitor

ai puterii, printr-o propagandă agresivă care exploata arsenalul cultural al epocii, au manipulat aşteptările colective, urmărind impunerea noilor coduri şi reprezentări sociale.

Ideologia comunismului au fabricat şi răspândit prin naraţiuni, ceremonii (sărbători laice), noile mitologii, eroii comunişti şi mesianici (v. mai înainte pomenitele motive mitologice – soldatul sovietic, eroul civilizator, ilegalistul comunist, eroul altruist/ expresie a umanismului comunist, erou care s-a jertfit pentru fericirea celorlalţi), dar şi al Liderului cu atribuţii demiurgice¹ şi eponime (întemeietor doctrinar şi instituţional) precum Marx, Engels, Lenin, Stalin. Funeraliile şi comemorările acestor „întemeietori” au fost tot atâtea prilejuri de reafirmare publică a axiologiei comuniste. Astfel, cu prilejul unor comemorări periodice, Lenin era definit drept:

„...călăuzitor al omenirii progresiste [...] fondator al glorioşului Partid Comunist Bolşevic, a fondat primul stat socialist, statul celei mai desăvârşite

militant, Asztalos István, era imaginat ca un fel de misionar comunist: „Scriitor de frunte al literaturii din R.P. Română, membru al comitetului de conducere al Uniunii Scriitorilor, laureat al Premiului de Stat [...] pasionat şi neobosit, el îşi pune toată forţa creatoare în slujba socialismului şi păcii. Îndeplinindu-şi cu cinste sarcinile el desfăşoară o bogată activitate publicistică şi obştească, contribuind la educarea oamenilor muncii în spiritul patriotismului socialist, la întărirea tradiţiei dintre poporul român şi minorităţile naţionale. Scriitor talentat, Asztalos zugrăveşte cu măiestrie procesul de transformare a patriei eliberate”. – „Asztalos István”, *Scânteia*, XXIX, nr. 4775, 6 martie 1960, p. 2; eroină a clasei muncitoare, Donca Sima, era comemorată periodic: „Ieri s-au împlinit 10 ani de când a fost asasinată de către regimul burghezo-moşieresc, Donca Sima, dâră şi neînfricăţ luptătoare a clasei muncitoare din ţara noastră. Curajul şi abnegaţia, spiritul de sacrificiu, fermitatea de care a dat dovadă şi lupta împotriva duşmanului de clasă, a [sic!] făcut din scurta ei viaţă un exemplu luminos de devotament faţă de clasa muncitoare, faţă de partid. E condamnată la 10 ani temniţă grea la Dumbrăveni unde domina un regim de exterminare fizică. Starea Doncăi se înrăutăţeşte atât de mult încât nimeni nu-i mai poate salva viaţa. La 8 iunie 1937, Donca încetează din viaţă. Aşa s-a încheiat viaţa Doncăi Sima, viaţa de vrednică şi credincioasă fiică a clasei muncitoare, de înflăcărată patrioată” (*Scânteia*, XVIII, nr. 1447, 1947, p. 3). V. şi promovarea postumă de care beneficiază şi alţi eroi, unii cu o biografie contrafăcută. Un caz îl reprezintă Vasile Roaită, adolescentul ucis la „Griviţa”. Puritatea sângelui tânăr este frecvent invocată în miturile revoluţionare, deoarece simboliza dreptatea cauzei, puterea jertfei de sine. În anii '50, Vasile Roaită a cunoscut o oarecare celebritate postumă (v. poezia lui Nichita Stănescu „Sirena lui Roaită” din volumul *Sensul Iubirii*, 1960). Apoi, eroul a căzut în desuetudine, chiar în dizgraţie (contramitologia populară răspândise zvonul că acesta ar fi fost agent al Siguranţei). Adevărul despre Roaită s-a aflat după Decembrie 1989, în 1997. Adolescentul Roaită, ucenic la Căldărăria de la „Griviţa” se afla din întâmplare în zona ostilităţilor. Tot din întâmplare a fost şi rănit şi a murit la spital. Cel care a tras celebra sirena care-i mobiliza pe grevişti a fost însă Constantin Negrea. Acesta a încercat în anii comunismului să-l convingă pe Gheorghe Gheorghiu-Dej cu privire la acest aspect, referindu-se totodată, conform mărturisirilor sale postcomuniste, şi la nevoia de a-i comemora pe cei şapte ceferişti ucişi şi de a-i evidenţia pe cei 500 de muncitori arestaţi, deoarece aceştia s-au implicat (cu orice risc) în grevă! Liderul comunist ar fi afirmat însă că Roaită, prin vârstă, se potriveşte mai bine statutului de erou! După cum se constată şi din limbajul comemorativ prezentat în analiza mea, schema generală a oricărei ideologii totalitare este de factură maniheistă, deoarece presupune confruntarea a două principii (Bine-Rău) şi existenţa unor coduri morale antagonice. Comuniştii erau gnostici şi umanişti, iar ceilalţi erau iresponsabili şi răi, „înghesuiţi” sub eticheta de „duşmani ai poporului” (v. interviul cu Constantin Negrea în ed. on-line a *Jurnalului Feroviar*: www.cfr.ro/jf/romana/nr8/CtinNegrew.htm). O parte din documentarea pentru această analiză a propagandei legate de morţile liderilor comunişti mai înainte menţionaţi a fost realizată de colegul meu, doctorandul Lucian Robu.

¹ V. dezvoltarea ideii în Serge MOSCOVICI, *Epoca maselor*, trad. D. Morăraşu şi M.-M. Mardare, Institutul European, Iaşi, 2001, pp. 123-124.

democrației. Ziua morții marelui nostru dascăl, noi o comemorăm prin muncă și luptă pentru unitatea, bunăstarea și libertatea poporului nostru, pentru strânsa prietenie cu Uniunea Sovietică, pentru frăție și pace durabilă între popoare”¹.

De altfel, în anii „construirii socialismului”, Marx, Engels și Lenin (până la moartea și dezavuarea sa și Stalin era „părinte al comunismului”!) au devenit figurile emblematice ale ideologiei și practicii comuniste. Lenin a dominat această perioadă, suferind un proces de abstractizare. Cele mai semnificative momente ale procesului idealizării figurii lui Lenin, în România, au fost prilejuite de comemorarea liderului sovietic, în 1949 (se împlineau 28 de ani de la moartea acestuia). Astfel, pe 21 ianuarie, la Ateneul Român, în „cadru festiv” s-a elogiat, în fața conducerii tinereii republici „populare”, „geniul omenirii muncitoare și marele învățător al proletariatului revoluționar” (aceste cuvinte vor fi propagate de toată presa de a doua zi și vor fi aplicate, succesiv, tuturor viitorilor lideri comuniști). Moartea „părintelui fondator” a prilejuit și amenajarea unor „colțuri închinare memoriei lui Lenin”² (adică, niște artificiale „locuri ale memoriei”); de altfel, astfel de „colțuri” vor fi dedicate și altor „eroi” din diverse „eșaloane”: internaționali, de extracție autohtonă sau/și locală. După eliminarea cultului lui Stalin, monumentul lui Lenin amplasat în fața Casei Scânteii din București a continuat să domine spațiul, până în martie 1990, demonstrând faptul că Lenin și-a păstrat statutul de „erou eponim” al comunismului, statut conservat și în epoca naționalismului-comunist. Moartea liderului sovietic se transformase în eveniment fondator al funeraliilor de partid și de stat³. Faptul că, după aproape 30 de ani, ritualul s-a repetat la moartea lui Stalin (evident, a fost evitată mumificarea și au apărut câteva detalii noi în scenografia ceremonialului funerar) demonstrează că această formă particulară de cult s-a situat în centrul riturilor politice comuniste și a constituit substanța „antropologiei funerar-comuniste” (ca formă de legitimitate simbolică, atunci pentru Stalin, mai târziu pentru alți conducători comuniști), a funcționat ca un cult funerar care a consacrat modelul „morții comuniste” eroice în esență, chiar dacă conducătorii comuniști au expirat ca urmare a manifestării banale a morții naturale. O astfel de abordare părea un act firesc, cel puțin din perspectiva logicii comunismului ca sistem inaugural. Cultul întemeietorului/ctitorului/eroului eponim a devenit sursă de legitimare politică și de infailibilitate. Mumia lui Lenin a fost păstrată într-un mauseu cu triplă funcție – cea de monument funerar, de „loc al memoriei” la care se peregrinau sovieticii, dar și turiștii din țările socialiste, și de tribună a paradelor oficiale. Nemurirea corporală a eroului fondator prezervată prin mumificare pare un abuz față de orice demers escatologic. Lenin cel mumificat (și astfel protector și ubicuu) a fost conceput ca expresie a panteonului comunist peren, dovadă a indestructibilității sistemului comunist (procesul construirii sistemului era considerat un proces ireversibil, un Timp în timp, un Timp care urma să transforme radical timpul istoriei), ca loc esențial al memoriei colective. Totodată, imaginea lui Lenin, așa cum a fost ea propagată ideologic ca reprezentare concentrată în jurul formulelor – „părinte...al comunismului” (evident, alături de Marx, Engels, și de Stalin), „gigant al gândirii și voinței”, „Lenin – intelectualul care știa să gândească ca un

¹ Iosif CHIȘINEVSCHI, „Lenin”, *Scânteia*, 20 ianuarie 1946, p. 1.

² V. *Scânteia*, XIII, nr. 1331, 22 ianuarie 1949, p. 2.

³ Zoe PETRE, „Adio, scump tovarăș! Schiță de antropologie funerară comunistă”, în Lucian BOIA (coord.), *Miturile comunismului românesc*, cit., p. 277.

muncitor fiind prototipul omului viitorului – aceste mostre de liturghie politică vor fi obsesiv utilizate, până la saturație, de câte ori deceda câte un conducător comunist, în nomenclatura sistemului, „aplicând”, chipurile, modelul eponim și escatologic! Cel puțin, așa par lucrurile din perspectiva propagandei. Chiar și limbajul necrologurilor exersate în spațiul puterii sovietice a devenit o sursă de inspirație. Expresii din poezia *Lenin* a lui V. Maiakovski vor fi adaptate sau chiar copiate în textele de presă prilejuite de moartea altor conducători comuniști; astfel, aceste morți ar fi provocat un „ocean de durere”, căci cei „ieșiți”, doar la modul fizic din viața comunității, erau cei mai pământeni dintre oameni, precum Lenin despre care poetul rus afirmase, în 1922, că a fost: „.... cel mai pământean/Din oamenii ce-I cunosc pământul”. Adrian Cioroianu consideră însă că funeraliile lui Stalin au fost modelul „primordial”, model copiat cu prilejul ceremoniilor altor morți naturale¹. Chiar dacă Stalin a fost adulat, detestat sau, dimpotrivă, a fost privit cu oarecare detașare de către contemporanii săi români, moartea acestuia a marcat, cel puțin timp de câteva zile, viața societății românești. Deși, poate, există riscul de a dilua tema în discuție, redau câteva relatări despre înmormântarea lui Stalin, interviuri inedite, dar și informațiile provenite din materiale editate; textele reproduse în acest studiu evocă maniera în care variază perceperea momentelor funerare, cronologiile (de cele mai multe ori aproximative), felul în care se realizează decupajele mentale (evident, ele sunt determinate de formația intelectuală și politică a informatorului). Prima relatare, scurtă și mai degrabă relevantă pentru maniera în care un om simplu și oarecum dezinhibat percepea evenimentul, indică manifestarea unei anumite indiferențe, distanțe afective („martorul” pare mai mult afectat de frigul rusesc, decât de episodul funerar):

„Am făcut armata timp de 3 ani din 1952 până în 1955. Când a murit Stalin am fost trimiși la Moscova, am făcut chiar santinelă la capul lui. Stalin a murit în martie, era o iarnă geroasă, era zăpadă groasă. Îmi aduc aminte ca eram îmbrăcați cu pufoici [sic!], aveam pe cap căciuli cu urechi. Era puhoi de lume. În mormântarea nu a fost una obișnuită, Stalin a fost păzit de armată, a fost ținut la Kremlin, a fost îngropat ziua. Nu prea avea cine îl plânge din familie. Stalin nu avea părinți, nu mai era nici căsătorit, se știa că avusese o gagică în România, așa-zisa «Lupoaica»; unora le părea rău că murise, alții se bucurau. Era îmbrăcat în haine de armată, avea și arma cu el, avea fața descoperită, putea fi văzut de toată lumea. Armata l-a dus pe umeri la catafalca, adică la locul unde a fost înmormântat, la mausoleu. La Moscova am stat șase zile, până l-au îngropat”².

¹ Autorul compară câteva secvențe din timpul funeraliilor lui Gheorghe Gheorghiu-Dej cu „canonicul” ceremonial impus după moartea lui Stalin: „...garda la tabloul îndoliat din biroul lui Dej din clădirea Comitetului Central, garda la catafalca, stema PCR așezată mai sus decât stema Republicii, mitingul de doliu cu tribuna oficială aferentă din Piața Republicii, cortegiul funerar și deplasarea la monumentul din Parcul Libertății” – v. Adrian CIOROIANU, *Pe urmele lui Marx. O introducere în istoria comunismului românesc*, Curtea Veche, București, 2005, p. 389.

² Intervieutul, Petre Rădulescu, este un pensionar de 76 de ani din Caracal, jud. Olt, studii: șapte clase; deși cea care a realizat interviul, studenta Florica Costache, a încercat să obțină amănunte, impresii mai vii, vârstnicul a repetat, cam în două rânduri, aceleași date și cuvinte, lapidaritatea personajului fiind o dovadă a educației reduse, dar și a distanțării afective. Autorul relatării este, de asemenea, influențat de stereotipia politică a ceremonialului funerar, de maniera în care familia Liderului este trecut în plan secundar, mai importantă fiind „marea familie” a Partidului.

Despre reacții românești manifestate la mii de kilometri distanță de evenimentul propriu-zis există destule mărturii complementare. Un fragment memorialistic oferit de Dan Ciachir surprinde dublul discurs manifestat în România față de moartea lui Stalin:

„4 martie 1953... În sfârșit. Vestea pe care o aștepta omenirea de ani de zile, vestea pe care poporul nostru – împreună cu alte popoare condamnate la aceeași suferință – o implora cerului și ziua și noaptea, cu deznădejde, cu lacrimi de sânge – a sosit. Stalin a fost lovit de aripa morții. N-a murit încă, dar poate fi socotit ca și mort. [...] Seara la ora 8, toată lumea știa: «comunicatul asupra bolii grave a tovarășului Stalin» a fost transmis la radio. Bucurie generală, jubilări, chiote în familii [...] La București, firește, e jale oficială. Dar bucureștenii se bucură. Cu toate că a fost sistată vânzarea băuturilor alcoolice – ca să nu se îmbete lumea de bucurie – am văzut în tramvai un cetățean beat care abia se mai ținea pe picioare. Duhnea a vin de la o poștă. La o stație a coborât. «A murit părintele nostru», a apucat el să spună și buf! a căzut de pe scara vagonului. Dar s-a ridicat repede și în timp ce tramvaiul se pregătea să pornească, cetățeanul salută din mijlocul străzii vehiculul și mulțimea din el cu un «Ura!» prelung și semnificativ. Nimeni n-a zis nimic, dar toată lumea l-a aprobat”¹.

Contextul putea produce și alte situații hilare, căci în 6 martie, data la care s-a anunțat moartea lui Stalin, era totodată și zi de sărbătoare națională (pe 6 martie 1945 fusese impus guvernul Petru Groza, ceea ce echivala cu debutul procesului de comunizare a României; de aceea, autoritățile erau în dilemă – să pavoazeze sărbătorește „locurile memoriei” comuniste sau să coboare drapelele în bernă?). Moartea tiranului Stalin, asupritorul Bisericii Ortodoxe Ruse, a produs confuzie și în sânul cinului preoțesc. Concret, preoții de la Patriarhia Română ar fi trebuit să tragă clopotele, ca la orice preparative de înmormântare, trebuiau să o facă, și au făcut-o la indicația episcopului vicar patriarhal Antim Nica; au tras clopotele pentru Stalin, autorul „Holocaustului Roșu”, pentru Stalin, seminaristul ratat care, devenit lider comunist, a omorât mii de preoți și ierarhi ai Bisericii Ortodoxe din spațiul Uniunii Sovietice, a demolat biserici sau le-a transformat în depozite, silozuri, spații de relaxare pentru „oamenii muncii” (săli de baluri, de spectacole sau de sport), sau, cel mult, în muzee (doar o mică parte dintre ele, doar cele care își justificau, prin vechime și valoare arhitectural-artistică, acest statut). Oficial, se sugera că domina suferința colectivă. „Jalea” era concertată de presa oficială, de partid, de altfel singura existentă². *Scânteia*, celelalte cotidiene, precum *România Liberă* și *Contemporanul*, anunțau doliu național pentru zilele de 6-9 martie 1953. În aceea perioadă, posturile de radio din „lagărul comunist” au transmis doar muzică funebră. Zoe Petre, cu referire la acest aspect al funeraliilor, afirmă că oratoriile, recviemurile, sau orice partitură simfonică le părea „grea” culturnicilor, apăsătoare, și deoarece inducea o stare de tristețe era considerată potrivită pentru perioadele de

¹ Pericle Martinescu *apud* Dan CIACHIR, „Moartea lui Stalin, bucuria românilor?”, *Ziua*, nr. 4182, joi, 13 martie 2008, p. 5.

² Astfel, în nr. 2006 (6 martie 1953) al ziarului *Scânteia*, organul CC al PMR, se anunța pe prima pagină, cu chenar de doliu: „Tovarășul Iosif Vissarionovici Stalin a încetat din viață”. Sub titlu era reprodus comunicatul Moscovei și în partea dreaptă a paginii era expusă fotografia lui Stalin, iar sub ea un text nesemnlat, scris cu aldine: „Pentru poporul român, I.V. Stalin este prietenul scump, eliberatorul, ocrotitorul, acela care i-a deschis larg calea spre fericire, ajutându-l cu grijă părintească să-și făurească o viață nouă, socialistă”.

doliu¹. Poate fi însă vorba și de nevoia de legitimare, de căutare a asemănarilor cu funeraliile de stat așa cum erau acestea organizate în Europa și America încă din Modernitate, adică cu toată solemnitatea posibilă! Timp de o săptămână (din momentul anunțării morții dictatorului și până în 13 martie) au fost publicate articole despre Stalin. Printre cei care „necrologizau” în numele Partidului și al clasei muncitoare s-au numărat și scriitori români care au acceptat compromisul cu sistemul și s-au constituit în vocile publice ale ideologiei comuniste creditând-o cu prestigiul pe care l-au realizat în timpul democrației interbelice. Astfel, Mihail Sadoveanu a scris despre „Marele geniu al omenirii progresiste”, G. Călinescu despre „O figură gigantică a istoriei”. Scriitorii Camil Petrescu, Geo Bogza, Cezar Petrescu, poetul Eugen Jebeleanu (pe lângă „pleiadele” de poeți oficiali și minori), savanții C.I. Parhon și Traian Săvulescu cu patetismul specific „limbajului de lemn” au construit imaginea unui Apocalips colectiv, ca și când moartea lui Stalin era bornă de hotar, reper cronologic fundamental în istoria umanității. Era ca și când lumea exista în două ere, cea dinaintea și cea de după moartea lui Stalin; se realiza impresia că s-a declanșat o criză existențială mondială! Când trupul lui Stalin a fost depus pe 9 mai 1953, la 11 dimineața (ora Moscovei) în mausoleul de lângă Kremlin, la București, în Piața I.V. Stalin (astăzi, Bulevardul Aviatorilor) s-a desfășurat un miting de doliu, unde la acea vreme exista o statuie a lui Stalin (adică la intrarea în Parcul Herăstrău, care pe atunci, încă se numea Parcul de Cultură și Odihnă „I.V. Stalin”). În acest timp, a încetat orice activitate („în fabrici și uzine”, în școli, mijloacele de transport s-au oprit). Mitingul a implicat mii de oameni care păreau îndurerăți. În fața acestei mulțimi s-au ținut cuvântări comemorative și s-au tras obișnuitele salve de tun. La Moscova, la funeralii participa delegația Partidului Muncitoresc Român (PMR) condusă de cei mai importanți oameni „de partid și de stat”: Gheorghe Gheorghiu-Dej (președintele Consiliului de Miniștri), Gheorghe Apostol (prim-secretar al partidului) Petru Groza (președinte al Prezidiului Marii Adunări Naționale). Deși destui analiști ai momentului au afirmat că românii nu au fost atinși emoțional de moartea lui Stalin, există câteva mărturii care demonstrează că ideologizarea și rusificarea își făcuseră totuși, parțial, efectul și că pentru unii români, Stalin fusese o figură paternalistă:

„Unul din membrii Comitetului de partid din fabrică, om simplu, care cu greu era în stare să citească, plângea și în timp ce lacrimile îi șiroiau pe față, se lamenta: «De ce tocmai el, părintele nostru, a trebuit să moară?»”².

Evident, moartea și funeraliile lui Gheorghe Gheorghiu-Dej³ au fost mai puțin generatoare de „cutremur” emoțional real sau/și înscenat. Un participant la

¹ Zoe PETRE, „Adio, scump tovarăș!...cit.”, p. 272.

² Din memoriile lui Gheorghe Rafael ȘTEFĂNESCU, *Amintiri din România socialistă*, Editura Mirador, Arad, 2005, p. 42.

³ Gheorghe Gheorghiu-Dej a fost mai degrabă un personaj histrionic decât o personalitate, fiind departe de profilul teoreticianului comunist. Deși era numit „Machiavelli din Balcani” sau „vulpea din Carpați”, Dej nu a impresionat prin caracter sau educație, nu a avut niciuna dintre acele trăsături de personalitate care propulsează, alături de conjunctură, o personalitate în viața politică. Ascensiunea politică a lui Dej se explică prin existența unui context socio-politic favorabil, dar și prin originea socială, calificarea profesională care îi asigurau apartenența la unul dintre „detașamentele de avangardă” ale clasei muncitoare, condamnărilor politice – Lavinia BETEA, *Maurer și lumea de ieri. Mărturii despre stalinizarea României*, Editura Fundației „Ioan Slavici”, Arad, 1995, p. 23.

înmormântarea liderului comunist a redat cu o uimitoare exactitate, dar și cu o anumită uscăciune specifică receptărilor epocii, secvențe din evenimentul funerar:

„În acea perioadă [21 martie 1965, *n.n.*], întâmplarea făcea că mă aflam la București, pentru a-mi rezolva niște probleme de serviciu. După ce le-am rezolvat, mă dusesem la gară, să îmi iau bilet și atunci mi-am luat și un ziar, în care scria cu litere de-o șchioapă despre moartea «tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej». Deoarece nu mai puteam sta în București, neavând la cine, m-am hotărât să revin în zilele următoare. Ceea ce am și făcut, organizația noastră locală de partid trimițând o delegație pentru a asista la mitingul de doliu și la funeralii”¹.

Cu referire la participarea sa la scenariul politic al ceremonialului mortuar, informatorul descrie funeraliile, dar, din nefericire, ceea ce relatează seamănă doar cu o aseptică narațiune gazetărească, fără nici un detaliu relevant pentru atitudinile, eventual afectele provocate de eveniment². Funeraliile lui Dej reprezintă ultima mare manifestare propagandistică de „stil vechi”. Resurrecția statului ca

¹ Informator: Doru Constantin Fekete, inginer pensionat, n. la 27 septembrie 1945 în Aiud, jud. Alba; interviul a fost realizat de către Asztalos Ioan, student la Facultatea de Istorie și Patrimoniu din Sibiu, în 15. XII. 2008.

² *Ibidem* – „Catafalcul era depus la palatul Consiliului de Stat; pe catafalc erau puse garoafe albe și steagurile Republicii Populare Române și al partidului. Pe peretele de la capul sicriului lui Dej se aflau îngemănate, pe fundal îndoliat, stemele RPR și ale partidului; tot la capul lui Dej se aflau, pe perne vișinii, decorațiile primite de către Dej de-a lungul vieții sale. La picioarele catafalcului se afla o coroană imensă de garoafe roșii din partea CC al PMR, Consiliului de Stat și a Consiliului de Miniștri. În jurul catafalcului și pe pereți se aflau coroane de flori din partea Biroului Marii Adunări Naționale, Academiei RPR, CC. al UTM, Uzinele Grivița Roșie. Lângă sicriu făceau de gardă ofițeri superiori din armată, Dej având și o gardă de onoare formată din Gheorghe Apostol, Emil Bodnăraș, Nicolae Ceaușescu, Chivu Stoica, Alexandru Drăghici, Ion Gheorghe-Maurer, Alexandru Moghioroș, Alexandru Bărlădeanu, Leonte Răutu și încă cinci membri apropiați ai lui Dej [componența completă a gărzii de onoare: Leontin Sălăjan, Petre Borilă, Ștefan Voitec, Mihai Dalea și Dumitru Coliu; același grup realizase și prima gardă de onoare la capul defunctului, *n.n.*]. Pe la ora 10 și jumătate, sicriul a fost învelit în cele două steaguri și a fost depus pe un alt catafalc, de data aceasta afară în piața Palatului Consiliului de Stat. Aici, sub steagurile în bernă se aflau opt companii de onoare, care dădeau onorul. Tot aici se afla și o mare tribună drapată în catifea neagră și roșie, în mijloc aflându-se din nou stemele țării și partidului. În tribuna din mijloc s-au așezat membrii familiei, conducerea de partid și de stat, în timp ce în tribunele laterale s-au așezat membri ai CC al PMR, ai Consiliului de Stat, deputați ai Marii Adunări Naționale, alți delegați. Mitingul de doliu a fost deschis de discursul lui Chivu Stoica, lui urmându-i Gheorghe Apostol, Ion Gheorghe-Maurer și Nicolae Ceaușescu. După discursurile acestora, mitingul de doliu s-a încheiat, ofițerii superiori depunând sicriul pe un afet de tun, începând ultimul drum al cortegiului în jurul orei 12. Procesiunea mortuară s-a pus în mișcare, drumul fiind deschis de fanfara militară, urmată de un convoi de coroane de flori și de un grup de 20 de ofițeri superiori purtând pe perne vișinii decorațiile lui Dej. După sicriu veneau familia defunctului, conducerea de partid și de stat, membrii delegațiilor și a reprezentanților diplomați, companiile de onoare și publicul larg. Cortegiul trecea prin strada Onești, pe lângă sediul CC al PMR, pe bulevardul Nicolae Bălcescu și ajungea apoi în Parcul Libertății [procesiunea trecuse, până să ajungă în Parcul Libertății, și prin Piața Universității, Piața Unirii și pe lângă dealul Marii Adunări Naționale, *n.n.*]. Ajuns în Parcul Libertății, la Monumentul Eroilor, sicriul a fost depus pe un nou catafalc negru, în sunetele imnului de stat, în jurul orei 14.30-15.00. Au urmat apoi trei minute de reculegere, timp în care sirenele fabricilor au început să sune. După cele trei minute, doi ofițeri și doi muncitori au luat cele două steaguri care acopereau sicriul. Acesta a fost dus în rotonda interioară, din granit roșu, sicriul fiind coborât în criptă în sunetul Internaționalei și în bubuitul a douăzeci și patru de salve de tun, trase în onoarea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej.”

entitate subordonată Partidului, dar distinctă față de acesta, fenomen politic și ideologic petrecut în epoca ceaușistă, părea că anunță temele „patriei eterne”, ale paradisului mundan aflat în construcție, precum și

„ideea dublei identități a Conducătorului, emanație a Congresului PCR, dar și Președinte al Republicii Socialiste România. Variantele locale ale funeraliilor de partid și de stat se bazau într-o măsură semnificativă pe elaborările cvasispontane ale unei societăți care își asumase dublul discurs” [devenit, în mod paradoxal, dialectic, *n.n.*]¹.

Astfel, prin această scenografie a evenimentului funerar, prin descrierea și perceperea în „cheie” politico-simbolică a morții Liderului politic, se asigura consolidarea osaturii legitimărilor noului sistem.

În această structură politico-culturală, comemorării îi revenea misiunea de a consacra personalitate personalității referențiale². Presa politică de partid, în primul rând *Scântea*, dar și presa literară, elemente aservite regimului, au devenit vehiculul acestei metamorfozări. Prin cotidienele epocii și prin revuistică se impunea o retorică sacrificială și devoțională, se imprimbau / impuneau noile coduri explicative, lingvistice, comportamentale și afective care se transformau apoi în referințe sau chiar în forme matriciale. Noul regim, impus cu forța de sovietici, a confecționat o serie de mituri menite să-i asigure consensul, statutul de garant al fericirii colective (adică al egalității de șanse și al prosperității). Miturile erau, evident, de import bolșevic: mitul „clasei muncitoare”, ca structură socială altruistă, conducătoare și soteriologică, care și-a câștigat locul datorită unei exemplare „lupte de clasă”, mitul „omului nou” constructor conștient al lumii socialiste, mitul soldatului sovietic eliberator pandat de miturile păcii³, „mitul luminii ce vine de la răsărit” (formula care exprima cel mai bine rusolatria epocii)⁴. Temele evazioniste,

¹ Zoe PETRE, „Adio, scump tovarăș!...cit.”, pp. 283-284.

² Chiar dacă ceremoniile erau sumar, schematic, stereotip descrise, se miza pe impactul limbajului. Edificatoare (și hilară) este, în acest sens, nararea din *Scântea*, 14 aprilie, 1948, p. 5: „Comemorarea eroilor și martirilor clasei muncitoare și poporului român, căzuți în lupta pentru libertate și împotriva imperialismului” — „Nu! Nu niciodată, sub nici un chip, fascismul nu va mai putea să-și înfigă ghearele în poporul nostru. În jos, spre Doftana, la cimitirul «Tre Pruni», ca un fluviu larg se scurge mulțimea cetățenilor care au ținut să vină la mormintele martirilor Doftanei. Aici sub grămezile de bolovani, a fost găsit cu pumnii încheștați, așa cum a trăit întotdeauna, Ilie Pintilie [!], *n.n.*]. Aici și-au găsit moartea atâția luptători, fii dintre cei mai buni și dragi ai poporului nostru. Aici au trăit torturați, flămânzi, chinuiți tovarășii Gheorghiu-Dej, Vasile Luca, și atâția alții întemnițați de regimul burghezo-moșieresc pentru că au luptat pentru binele poporului nostru” [mulți dintre comuniștii morți la celebra închisoare au fost victimele cutremurului din noiembrie 1940, *n.n.*]. Același loc al mitologiei comuniste devine periodic scenă a comemorării de anvergură și în anul 1955 – comemorarea a „15 ani de la prăbușirea Doftanei, cumpănită temniță a regimului burghezo-moșieresc” – devine prilej de pelerinaj, căci participanții au venit „să-și încline frunțile în fața mormintelor luptătorilor căzuți aici pentru libertatea poporului...” – *Scântea*, XXV, nr. 3437, vineri 11 noiembrie 1955, p. 3.

³ V., Dan DEȘLIU, *Cântec în august*; Mihai DRAGOMIR, *Monumentul soldatului sovietic*; Eugen JEBELEANU, *Învingătorul*. În acest sens, v. și paradoxul din versurile: „Pe fiecare tanc: Marx! Lenin! Stalin! / În florea, în florea un ram de măsline. / La Bruno, în Maiul cu steaguri și soare / hora-nfrățirii între popoare” – Victor TULBURE, „Armata Roșie”, în Eugen NEGRICI, *Poezia unei religii politice...cit.*, p. 78.

⁴ La umbra lui Stalin, în anii '50, s-a înmulțit, și în România, suma de eroi comuniști, mai mari sau mai mici, descinși din istoria Rusiei și a Uniunii Sovietice. Sunt anii când panteonul românesc tinde să devină mixt, un panteon româno-sovietic. Ivan al III-lea era „partener” politic

escatologice, specifice imaginarului politic – Conspirația, Salvatorul, Vârsta de Aur, Unitatea și Solidaritatea, Revoluția, Progresul și Decadența¹ – se întâlnesc și în imaginarul epocii comuniste fiind valorificate de ideologia regimului. Îndoe-sebi dimensiunea milenaristă a acestor mituri era valorificată, mai ales atunci când se aborda, în discursul oficial, „problematika” distrugerii „lumii burgheze, decadente” (o altă formulă întâlnită frecvent, în propaganda comunistă, era „sistemul capitalist putred”) și construirea unei lumi noi, a unei alte „vârste de aur”. Un rol consistent în acest mecanism distructivo-constructiv îl aveau eroii sacrificiali (v. mai înainte menționatul cult al comunistului ilegalist, cel mai dinamic motiv mitologic din perioada stalinistă), salvatori, eponimi. Alte mituri derivate, construite de propaganda comunistă, precum mitul proletariatului și al Liderului (ca structuri conducătoare și soteriologice) sau mitul colectivizării, nu au avut, în mod real, putere de seducție; mai degrabă, figurile tractoristului și șoferului „fac ceva carieră” în epocă, pentru că ele concretizau ideea de progres tehnic și de „conducere aplicată”. Și totuși, eforturile propagandei au fost considerabile și concertate. Lipsa de eficiență a construcțiilor mitologice realizate în jurul morții Liderului s-a datorat, poate, mai mult manierei în care cei care îi succedau acestuia se detașau de deciziile abuzive (criminale!) ale antecesorului (v. destalinizarea limitată declanșată de Hrușciov, și respectiv condamnarea de către Ceaușescu a politicii represive dictate de Dej față de orice fel de disidență). Oricine urmărește articolele de presă prilejuite de moartea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, realizează că evenimentul funerar a fost valorificat exemplar de propaganda oficială. Fostul lider comunist a beneficiat de un proces de sublimare, de eroizare, de o „zeificare” relativă și temporară; chiar timpul istoric părea oprit, media românească fiind centrată doar pe funeralii; orice alt eveniment era considerat drept minor. Procesul amintit a fost construit prin dialectica crescendoului. Astfel, în *România Liberă*², concertul propagandistic a început cu prezentarea sobră a Comunicatului CC al PMR, al Consiliului de Stat și Consiliului de Miniștri al Republicii Populare, cu un iconotext care „anunță cu adâncă durere încetarea din viață, în ziua de 19 martie, orele 17 și 43 de minute, după o boală grea, a tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej, prim-secretar al CC al PMR, președintele Consiliului de Stat al Republicii Populare”. Au urmat apoi, în numerele din zilele de 21 și 22 martie 1965, expuneri ale „durerii publice”. În acea perioadă de „doliu” s-a abuzat de tradiția limbajului necrologic acum îmbogățit prin calitățile „limbajului de lemn” specific discursului oficial. Cuvântul – „durere” (presa locală a reluat temele, peste tot în țară au avut loc „adunări de doliu”, iar în

fundamental cu Ștefan cel Mare al Moldovei, iar Petru cel Mare al Rusiei cu Dimitrie Cantemir al Moldovei. Bălcescu era replica „revoluționarilor democrați” ruși: Herzen, Cernâșevski și ceilalți. Frăția de arme româno-rusă străbătea istoria, cu momente culminante la 1877, și în al Doilea Război Mondial. Poezia epocii, exprimă mai plastic această adeziune necondiționată, sublimarea cultului stalinist; „cântecele și gândurile” de speranță din toată lumea au ca destinație, după versurile alese, o *civitas* a speranței universaliste, un ax al lumii: „Ci sunt cântece și gânduri/Ce tot pleacă rânduri, rânduri/Și pe nor și pe senin/Pân’ departe la Kremlin [...] Cântecele und’ se lasă/Tocmai la Stalin acasă/Și cu aripe măiestre/Bat la dânsul în ferestre/«Staline, iubitu nost’/Drumul greu și lung ne-a fost/Dar de-ar mai fi fost pe-atât/Tot nu ne-ar fi fost urât/Că lumina din Kremlin/Și învățătura ta/Luminatu-ne-a calea»” (v. Mihai BENIUC, „Cântec”, în *Limba Română. Manual de clasa a V-a*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1953, pp. 180-182).

¹ V. structura imaginarului politic în Raoul GIRARDET, *Mituri și mitologii politice*, trad. G. Adameșteanu, prefață de Daniel DIMITRIU, Editura Institutul European, Iași, 1997.

² V. *România Liberă*, nr. 6353, 20 martie 1965.

capitală s-a desfășurat un miting „de doliu” asemeni celui organizat cu prilejul morții lui Stalin), expresiile și formulele „grea pierdere”, „conducător iubit al partidului și al poporului nostru”, „fiu credincios al clasei muncitoare” – au fost folosite cu o frecvență punctuală, aproape mecanică. Apoi, în *România Liberă* din 22 martie 1965, a fost prezentată, pe prima pagină, o fotografie a catafalcului; fotografia a fost realizată astfel încât profilul defunctului să inspire, chiar și în moarte, demnitate și forță! Titlul editorialului din acel număr completa imaginea de doliu general asumat: „Într-o nesfârșită coloană, poporul își ia rămas bun de la marele său fiu”¹. Urmau apoi, în aceeași presă, succesive descrieri ale momentelor de reculegere la catafalc, reproducerea telegramelor de condoleanțe sosite din lumea comunistă, scurte relatări oferite de cei care l-au cunoscut sau l-au întâlnit pe Dej, fie și doar pentru câteva minute, ca și când o astfel de întâlnire ar fi fost evenimentul capital al vieții lor. Momentul funerar a devenit astfel un prilej de legitimare a puterii și de invocare a unității în jurul Partidului.

Moartea Liderului devine oportunitatea „reînnoirii legămintelor” / angajamentelor de către comuniști, Dej fiind statuat drept reperul fundamental, Martorul, „Exemplul luminos”, Mediatorul dintre „poporul muncitor” și „drumul arătat de Partid”. Moartea Liderului s-a metamorfozat în liantul care realiza „unitatea de nezdruccinat în jurul Partidului”. Sursa puterii / potenței sale, ar fi constituit-o, conform propagandei momentului, marea iubire pe care Dej o nutrea față de popor. O „partitură de virtuositate” realizată în registrul „limbajului de lemn” o oferă descrierea pe care a făcut-o personalității lui Dej, academicianul Eugen Bădărău:

„Personifica cele mai alese însușiri ale unui conducător iubit și stimat, care și-a dedicat întreaga sa viață luptei pentru făurirea acelor pagini de istorie luminoasă pe care le trăiește astăzi [poporul, *n.n.*] Căci întreaga sa personalitate este și va rămâne întotdeauna legată de eroicul trecut de luptă al poporului nostru – în frunte cu clasa muncitoare –, pentru înlăturarea exploatării omului de către om, pentru libertate și suveranitate națională, cât și de mărețul edificiu al construcției socialiste pe care îl desăvârșim azi. Toți memorează momentele fericite, chiar puținele prilejuri când au avut privilegiul să-l cunoască pe cel care le-a «călăuzit cu atâta siguranță, cu atâta dragoste pentru om, pașii spre viața nouă ce ne-o clădim, [și care] nu mai este printre noi» [...] o pierdere căreia îi răspundem strângându-ne rândurile, întărind unitatea întregului popor în jurul partidului și guvernului poporului, muncind mai mult și mai bine ca înainte – fiecare unde ne aflăm – pentru viitorul luminos al Patriei, acel viitor căruia i-a dedicat întreaga sa viață Gheorghe Gheorghiu-Dej”².

După o examinare, fie și superficială, a surselor convocate până acum, se impune o concluzie provizorie: ideologizarea morții, imaginarea „morții comuniste”, sunt operații care fac parte din sistemul de satisfacere a nevoii de legitimitate a regimului.

¹ Lui Dej i s-au închinat ode încă din timpul vieții. Astfel, cultul personalității, cult omniprezent în epoca ceaușistă, avea antecedente! Încă din timpul vieții, liderul comunist a fost considerat: „Fiul Patriei” (v. „scriitura” cu același titlu, de fapt un mixaj între balada epică și lirica poetică, text scris de M. Beniuc).

² V. *România Liberă*, nr. 6355, 21 martie 1965.